

113407

**KÜRESELLEŞME EĞİLİMLERİ VE
BU EĞİLİMLER KARŞISINDA
TÜRKİYE'NİN DURUMU**

(Yüksek Lisans Tezi)

YAPRAK KORALP

Eskiőehir – 1996

SUMMARY

Nowadays, when we are coming very closer to twenty first century, all the countries in the world are rapidly globalizing and taking place in certain blocks in a competitive atmosphere which doesn't have any boundaries. Globalization makes the whole world a single market.

It is a widely accepted fact that the world economy is changing extraordinary while this irremovable process leaving all traditional balances in other confusion, on the other hand brand new bases and structures are emerging in economy.

It is impossible for Turkey to be indifferent to those positive changes in world economy. Turkey, trying to be a developed industrial country, wants to take place in the above mentioned structure and to be integrated into the rest of the world. Signing the Ankara Pact with EEC in 1963 Turkey had put forward her preference and aimed of full membership of European Union.

For this target the most important step is made by signing the agreement farseeing the membership of Customs Union in January 1, 1996. This agreement has made way for integrating with EU politically and economically.

At the end of 80's European Community turned out to be a "European Castle". It is also noticed that regionalization movement would cover other parts of the industrialized world. Turkey, realizing these facts, began new searches. In a meeting, ambassador Şükrü Elekdağ put founding Black Sea Economic Cooperation on the agenda to develop cooperation in Black Sea district. In June 1992, the organization named "Black Sea Economic Cooperation" was founded with 11 members including Russia, Federation, Azerbaijan, Ukraine, Moldavia, Georgia, Armenia, Romania, Bulgaria, Albania and Greece pioneered by Turkey.

The agreement signed during the foundation of this organization foresees cooperation in infrastructure (transportation, communication, energy), economic and statistic information relations and cooperation on science and technology, agriculture, agriculture dependant industries, metallurgy, information and tourism. Private sector development support is also among the aims of this organization.

By employing these opportunities, Turkey may conclude her effort to be a welfare state succesfully.

ÖZET

21. yüzyıla yaklaştığımız şu günlerde tüm dünya ülkeleri sınır ötesi bir rekabet ortamı içinde hızla küreselleşmekte ve bloklaşmaktadır.

Küreselleşme adeta tüm dünyayı tek bir pazar haline getirmektedir. Bugün dünyaya ekonomisinin olağandışı bir değişim süreci içinde olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu geri dönülmez süreç tüm geleneksel dengeleri alt üst ederken yepyeni temeller ve yapılar oluşmaya başlamıştır.

Dünyada yaşanan bu olumlu gelişmelerden ülkemizin payını almaması mümkün değildir. Gelişmiş bir sanayi toplumu olabilme çabalarını sürdüren ülkemizin amacı; söz konusu yeni düzende yerini alırken dünya ile entegrasyonu başarabilmektir. 1963 yılında Türkiye AET ile Ankara anlaşması'nı imzalarken tercihini ortaya koymuş ve Avrupa Birliği'ne tam üyeliği hedeflemiştir. Bu hedefe ilerlerken en önemli adım olan Gümrük Birliği'ne girişi öngören kararı 1 Ocak 1996'da imzalamıştır. Bu karar siyasi ve ekonomik açıdan AB ile bütünleşmenin kapısını açmıştır.

1980'li yılların sonunda Avrupa Topluluğu'nun (AT) bir "Avrupa Kalesi"ne dönme olasılığı artarken, bölgeselleşme hareketinin sanayileşmiş dünyanın diğer bölgelerini de kapsayacağını anlaşılmaması, Türkiye'yi yeni arayışlara götürmüştür. Bir toplantıda Büyükelçi Şükrü Elekdağ Karadeniz Havzası'nda işbirliğini geliştir-

mek için "Karadeniz Ekonomik İşbirliği" örgütünün kurulmasını gündeme getirmiştir. Haziran 1992'de Türkiye'nin önderliğinde Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yunanistan'ın dahil olduğu 11 üyeli "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi" adını alan örgüt kurulmuştur.

İmzalanan anlaşma alt yapı (ulaştırma haberleşme, enerji), ekonomik, istatistiksel bilgi alışverişi, bilim ve teknoloji, veterinerlik, sağlık, eczacılık, tarım, tarıma dayalı sanayiler, madencilik, enformatik ve turizm alanlarında işbirliğini öngörmektedir. Özel girişimin gelişmesine karşılıklı destek vermek de hedefleri arasındadır.

Türkiye, tüm fırsatları değerlendirerek, müreffeh bir ülke olma yolundaki çabalarını başarıyla sonuçlandırabilir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ

1

Birinci Bölüm

KÜRESELLEŞME SÜRECİ, KÜRESELLEŞME KARŞITI GELİŞMELER VE KÜRESELLEŞMENİN YARATTIĞI SORUNLAR

1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ	4
1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Önemi	4
1.2. Küreselleşmenin Gerçekleşme Koşulları	7
1.2.1. Yapısal Ayarlama	7
1.2.2. Delokalizasyon	9
1.3. Küreselleşmeye Zemin Hazırlayıcı Unsurlar	12
2. KÜRESELLEŞME KARŞITI GELİŞMELER	13
2.1. Bölgeselleşme	13
2.2. Milliyetçilik	18
3. KÜRESELLEŞMENİN YARATTIĞI SORUNLAR	20
3.1. Ücret Sorunu ve Eşitsizlik	22
3.2. Sermaye Hareketliliği	27
4. 2000'Lİ YILLARDA KÜRESELLEŞME	28

İkinci Bölüm
EKONOMİK ENTEGRASYON

1. EKONOMİK ENTEGRASYONUN TANIMI VE GELİŞİMİ	31
2. EKONOMİK ENTEGRASYONUN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ	32
3. DÜNYADA ÜLKELER ARASI ENTEGRASYONUN BAŞARI KOŞULLARI	34
3.1. Ülke İlişkilerinde Karşılıklı Bağımlılığın Kabulü	35
3.2. Ekonomi, Savunma ve Dış Politikaların Uyumu	36
3.2.1. Ortak Ekonomik, Parasal, Mali Politikalar	37
3.2.2. Sektörel Politikalar	38
3.2.3. Sosyal ve Bölgesel Politikalar	38
4. EKONOMİK ENTEGRASYONA GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN BAKIŞ	40
5. BAŞLICA EKONOMİK ENTEGRASYON KURULUŞLARI VE MODELLERİ	43
5.1. Serbest Ticaret Bölgeleri	43
5.2. Gümrük Birliği	43
5.3. Ortak Pazar	44
5.4. Ekonomik Birlik	44
5.5. Tam Ekonomik Birleşme	44
5.6. Diğer Ekonomik İşbirliği Modelleri	45
6. UYGULAMADA EKONOMİK ENTEGRASYON	45
6.1. Gelişmiş Ülkelerce Gerçekleştirilen Ekonomik Entegrasyonlar	46
6.1.1. AT (Avrupa Topluluğu)	46
6.1.2. EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)	48
6.1.3. NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)	48
6.1.4. COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)	49

	Sayfa
6.2. Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerce Gerçekleştirilen Ekonomik Entegrasyonlar	49
6.2.1. RCD (Bölgesel İşbirliği Teşkilatı)	49
6.2.2. LAFTA (Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)	50
6.2.3. ANDEAN PAKTI (And Ülkeleri İşbirliği)	50
6.2.4. CACM (Orta Amerika Ortak Pazarı)	51
6.2.5. CFTA (Karayipler Serbest Ticaret Bölgesi)	51
6.2.6. ASEAN (Güney Doğu Asya Ulusları Topluluğu)	51
6.2.7. ASYA BİRLİĞİ	51
6.2.8. UDEAC (Orta Afrika Gümrük ve Ekonomi Birliği)	52
6.2.9. EAEC (Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu)	52
6.2.10. AEC (Arap Ekonomik İşbirliği)	52
6.2.11. GCC (Körfez İşbirliği Konseyi)	53
6.2.12. OIC (İslam Konferansı Örgütü)	54

Üçüncü Bölüm

KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME EĞİLİMLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU

1. TÜRKİYE'NİN KÜRESELLEŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ YERİ	56
1.1. Gümrük Birliği	58
1.2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)	62
1.2.1. KEİB'in Türk Ekonomisine Sağlayacağı Yararlar	66
1.2.2. KEİB'in Genel Değerlendirmesi	68
1.2.3. KEİB'in Önündeki Sorunlar	70
1.2.3.1. Siyasal İstikrarsızlık	70
1.2.3.2. Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasında Mevzuata İlişkin Sorunlar	71
1.2.3.3. Bilgi Eksikliği	72

	Sayfa
1.2.3.4. Finansman Yetersizliği	72
1.2.3.5. Teknoloji Yetersizliği	72
1.2.3.6. Altyapıya ilişkin Sorunlar	72
1.2.3.7. Yetişmiş İnsangücü (Eğitim) Sorunu	73
1.2.3.8. Sosyal ve Kùltürel Sorunlar	73
1.2.3.9. Çevre Sorunları	74
1.2.4. KEİB Sorunlarının Çözümüne İlişkin Öneriler	74
2. TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLERİ	77
SONUÇ	79
YARARLANILAN KAYNAKLAR	81

GİRİŞ

Son 15 yıldır ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, teknolojik, askeri ve ekolojik alanlarda tüm dünyada eş anlı olarak yaşanan gelişim ve değişim dinamikleri dünya dengelerini farklı eksenlere oturtmaktadır. Yeryüzünde varolan her toplum yeni bir dünya düzeni oluşturma doğrultusunda çok yönlü arayışlar içine girmektedir.

Yeni dünya düzenini gerçekleştirme yolundaki arayışlarda özellikle 80'lerden sonra, Dünya ekonomisinin örgütleniş biçiminin kökten değiştirilmesi, tek ülkeli hegomonik yapının yok olarak, ülkeler arasında ekonomik ve politik koordinasyonun sağlanmasını öngören bütüncül bir yaklaşım olarak küreselleşme eğilimi ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme, genel anlatımla, ekonomik ilişkilerdeki yaygınlaşma ve gelişme, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi ve liberalleşme, toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin sınırlar dışına taşarak yakınlaşması anlamlarını taşımaktadır.

Diğer bir anlatımla ekonomik, sosyal, kültürel ya da siyasi her türlü soyut ve somut değer ve birikimin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması sürecidir.

Son 15 yıldır ne anlama geldiği çok açık olmayan ama herkesin hergün kullanmaya başladığı **küreselleşme** deyiminin ekonomik içeriğinde yer alan şu unsurlarda tama yakın bir görüş birliği vardır.

- dünya pazarlarına yönelik yoğun bir rekabet
- yeni finansal akışkanlık ile parasal piyasaların oluşumu
- ulusal sınırları aşan şirketlerin egemenliği

Ekonomik küreselleşme bir yandan ulusal ekonomiyi düzenleyen ulusdevletin gücünü yitirmesine neden olurken, diğer yandan parlamenter demokrasilerde halkın yaşama ve çalışma koşullarını oyları ile belirleme hakkını sınırlamaktadır. Çünkü halkın seçtiği iktidarlar, küreselleşmenin baskısı karşısında ulusal ekonomiyi kontrol gücünü kaybetmektedirler. Bu kaybedişe karşı varolan ya da oluşturulmaya çalışılan bölgesel ittifaklarda da bir ikilem yaşanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde olduğu gibi Avrupa Birliği'nin en önemli projesi olan tek pazara ulaşmak, bir yanı ile küreselleşmeye karşı irili ufaklı Avrupa Devletlerinin ortak bir yanıtı, diğer yandan ise küreselleşme sürecinin hızlanmasının bizatihi bir aracıdır.

Tezin ilk bölümünde küreselleşme sürecinin başlamasına neden olan gelişim aşamaları ve koşullar ortaya konulmakta ve yeni dünya düzenine geçişin başlıca zorunlulukları olan delokalizasyon ve yapısal ayarlama konularına değinilmektedir. Yanı sıra dünya konjonktüründe küreselleşme süreci ile eş anlamlı olarak yaşanan diğer gelişmelerin bir süreci ne yönde etkileyebileceği yolun-

da görürlere yer verilmektedir. Ayrıca küreselleşmenin yarattığı sorunlar ele alınmakta ve 2000'li yıllarda küreselleşme olgusuna bakış açısından bahsedilmektedir.

İkinci bölümde, ekonomik entegrasyonun dünya ekonomisindeki yerinden bahsedilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan, az gelişmiş ülkelerce gerçekleştirilen ekonomik entegrasyonlar ele alınmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'nin küreselleşme süreci içindeki yerinden, gümrük birliğinin beraberinde getirdiği değişikliklerden bahsedilmektedir. Yine bu bölümde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi çeşitli yönleri ile ele alınmaktadır.

Birinci Bölüm

KÜRESELLEŞME SÜRECİ, KÜRESELLEŞME KARŞITI GELİŞMELER VE KÜRESELLEŞMENİN YARATTIĞI SORUNLAR

1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ

1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Önemi

1990'ların başında dünya üzerinde ard arda yaşanan değişiklikler, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamlarını büyük ölçüde değişime uğratmış ve bu gelişme günümüzde de devam etmektedir. Bu değişikliklerin en önemli sonuçlarından birisi de küreselleşmedir.

Küreselleşmeyi ulusal sınırların yok olması, dünyanın adeta tek pazar haline gelmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Küreselleşme sonucunda, dünya üzerinde ürünlerin (mal ve hizmetlerin) sermayenin, teknoloji ve standartların serbest dolaşımı ve yaygınlaşması olabildiğince hızlanmıştır.

Küreselleşen dünyanın ortaya çıkardığı en önemli olgu; rekabet olgusudur. Artık eskisi gibi şirketlerin yalnızca iç piyasadaki ve çevredeki rakiplerle değil, dünyanın diğer bölgelerindeki şirketlerle de kıyasıya bir rekabete

girmeleri adeta kaçınılmaz olmaktadır. Bir anlamda, artık dünya liginde oynamak, başka birdeyişle küresel pazarlarda rekabet etmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşen dünyamızda, işletmeler iç piyasa ile sınırlı olmayacak, dünyaya hitab edecek ve dünya için değerli olan standartlarda mal üretmek önem kazanacaktır. Dünya, ekonomik ölçüler bakımından küçülmektedir, rekabet gücü açısından da Dünya'da ekonomik, politik ve teknolojik bloklaşmalar yaşanmaktadır. Örneğin, Avrupa Topluluğu, NAFTA, Bağımsız Devletler Topluluğu, Asya Pasifik Topluluğu vb. gibi. Bu gelişimi tam rekabetçi dünya piyasasından "oligopolleşen" Dünya piyasasına dönüşüyor diye yorumlayabiliriz. Bilindiği gibi tek tek ülkelerin bu oligopol devletleri ile başa çıkmaları da zordur. Bizim de bu nedenle bize en uygun olan birliğe, örneğin Avrupa Birliği'ne girmemiz zorunluluk arzemiştir. Böylece ürettiğimiz mallar, dünya standartları ve kaliteleri ölçüsünde değerli olmalıdır. Bunun için rekabet gücümüzü arttıracak her türlü teknolojileri bulmamız, getirmemiz, transfer etmemiz ve yenilikler yaparak ürün ve hizmetlerimizi çeşitli ve değerli kılmamız zorunlu olmuştur.

Serbest piyasa ekonomileri, uluslararası paylaşım sisteminde mukayeseli üstünlükler prensibinden hareketle günümüzdeki küreselleşme aşamasına doğru bir değişim ve gelişim evresi zinciri yaşamışlardır.

Kolonici dönem olarak adlandırılan Birinci Uluslararası İş Bölümünde kolonileştirilen alanlardan getirilen hammaddeler merkez ülkeler tarafından mamul madde haline dönüştürülerek, yeniden sözkonusu alanlara gönderilmekteydi(1). Ancak yeryüzündeki nüfus alanlarının daralması ve dış pazar

(1) Tomris Yılmaz, Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon, İstanbul, 1985, s.70.

çatışmalarının doruk noktaya gelişi ve yeni bir pazar dağılımı için sıcak çatışmaların sonuçsuz kalışı nedeniyle birinci Uluslararası İş Bölümü ortadan kalkmış, Ricardo'nun mukayeseli üstünlüklerine dayandırılan ve uluslararası boyutta ihtisaslaşmanın sözkonusu olduğu İkinci Uluslararası İş bölümü ortaya çıkmıştır. Uluslararası ihtisaslaşmada ülkelerin esas amacı bazı sektörlerde uzmanlaşarak üretim maliyetlerini düşürmek, sosyal refah düzeylerini yükseltmek ve büyüme hedeflerine ulaşmaktır(2).

Kalkınmakta olan ülkelerin hammadde deposu olmaktan çıktığı ikinci uluslararası paylaşım sisteminde teknoloji ve sermaye transferleri ulusların kalkınmasında önemli bir rol oynamasına rağmen, ulusların yüklendiği ihtisaslaşma çeşitleri sürekli düşük katma değer üreten sanayilerin kalkınmakta olan ülkelere kaymasıyla yaşanan delokalizasyonun olumsuz sonuçlarına sahne olmuştur. Örneğin 1970'lerde sanayileri ithal ikamesine dayanan kalkınmakta olan ülkelerin nesnel ve özel koşullarına tamamen aykırı teknolojileri transfer etmeleri sonucu aşırı borçlanmaları, uluslararası finans sistemini ciddi boyutlarda tehdit etmiştir(3).

Eşitsiz dağılım, neokolonizm vb. gibi eleştirilere hedef olan ikinci uluslararası iş bölümü sonrası varılan sonuç, bir uluslar topluluğundan diğer uluslar topluluğuna yapılan kaynak aktarımıyla, birilerinin sosyal refahı için diğerlerinin sosyal sefaletine dayanan paylaşım sistemlerinin sonunda tıkanmakta olduğu gerçeğidir(4). Bu gerçek dünya ekonomisinin örgütleniş biçimini etkilemiş, tek ülkeli hegomonik yapının yok olarak ülkeler arasında ekonomik ve politik

(2) A.Esin, Dünyada Globalizasyon ve AT'nun Sanayi Politikası: Türkiye'ye Etkiler, İstanbul, İKV 1992, s.1.

(3) Ibid., s.3.

(4) Ibid., s.4.

koordinasyonu sağlayan bütüncül bir yapı arayışıyla yeni bir paylaşım sisteminin kurulması gereğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda günümüzde serbest ticaret ilkelerinin tam anlamıyla çalışarak, tüm ticari engellerin ortadan kalkmasını öngören küreselleşmenin olduğu Üçüncü Uluslararası İş bölümünün yerleşmesine çalışılmaktadır.

Küreselleşmenin başarısı, gelişmiş ekonomilerin yeni paylaşım sisteminde gerek üretim, gerekse hizmet dokularının bir kısmının gelişmekte olan ekonomilere aktarmaları anlamına gelen delokalizasyonun zorunlu bir yapısal değişiklik olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır(5). Küreselleşme aşağıdaki süreci izler.

Yapısal Ayarlama → Delokalizasyon → Küreselleşme

1.2. Küreselleşmenin Gerçekleşme Koşulları

Küreselleşme şu koşulların gerçekleşmesiyle oluşur.

1.2.1. Yapısal Ayarlama

Küresel bir yapıya dönüşen uluslararası pazarın sosyal refah ve kalkınmayı sürekli kılması için delokalizasyon hareketinin ivedi bir biçimde yürürlüğe konması, serbest pazar ekonomisini benimseyen uluslar için tek çözüm konumuna girmiştir(6). Bunun içinse gelişmiş piyasa ekonomilerinin yapısal

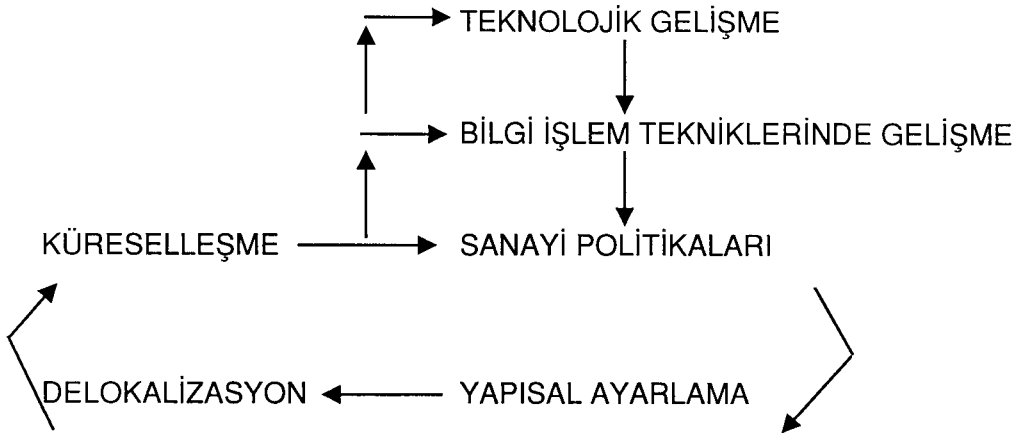
(5) Ibid., s.3.

(6) Ibid., s.22.

ayarlamalarını (Structural Adjustment) hızla tamamlamaları zorunludur. Sözkonusu yapısal ayarlamalar uygulanacak sanayi politikalarının esaslarını teşkil etmektedir ve sanayi politikaları globalizasyon doğrultusunda saptanmalıdır.

Şekil 1'de küreselleşme, sanayi politikaları, yapısal ayarlama ve delokalizasyonun teknoloji ağırlıklı etkileşimleri gösterilmektedir.

Şekil 1: Uluslararası Paylaşım Sisteminin Yapısal Akışı

Kaynak : A.Esin, **Dünyada Globalizasyon ve AT'nun Sanayi Politikası:** Türkiye'ye Etkiler, İstanbul, İKV 1992, s.26.

Bir yapısal ayarlama uygulamasında görülen ilk aşama, bazı sektörlerin seçilerek selektif teşviklerle desteklenmesi ve rekabet güçlerinin yeniden kazandırılmaya çalışılmasıdır. Seçilen sektörlerin dışında kalan sektörlerin zamanla ülkenin sanayi dokusundan kaybolmaya başladığı görülür. Ortaya çıkan sosyal sorunların zaman içerisinde giderilmesi için(7) bir toplumsal uzlaşma sağlanmalı ve yapısal ayarlamaların kısa sürede tamamlanmasına çalışılmalıdır.

(7) Ibid., s.55.

dır. Yapısal ayarlama akabinde yeniden istihdam alanları gelişecek, işletmeler kârlılığına kavuşacak ve sosyal içerikli programlara kaynak temin edilebilecektir.

Kendi gereksinimleri doğrultusunda yapısal ayarlamaya giden ülkelerde kısa dönemde bir takım sorunlar çıkabilmektedir (İşsizlik, sosyal güvenlik vb.). Bu nedenle hükümetler yapısal ayarlamaları kamu müdahalelerinden çok piyasanın kendi dinamiklerine bırakmakta, kamu müdahaleleri sadece ortamı hazırlayıcı nitelikte olmaktadır.

Yapısal ayarlama sosyal koruma ve sosyal güvenlik şemsiyesi kapsamında giden değişiklikler, kamu sektörünün ağırlıkta olduğu ülkelerde özelleştirme hareketlerine hız verilmesi, fiyat kontrollerinin kaldırılarak serbest kur ve kambiyo sistemlerine geçilmesi, enerji, telekomünikasyon, mesleki eğitim gibi konularda alt yapının tesisi kamu müdahalesi ile gerçekleşmektedir.

1.2.2. Delokalizasyon

Delokalizasyon, ülkeler arası kurulacak işbirliği çerçevesinde çeşitli nedenlerle, gelişmiş ülke veya bölgelerin bazı sanayi kol ve kollarını veya üretim dokularını daha az gelişmiş ülke veya bölgelere kaydirmaları, aktarmaları olarak tanımlanabilir.

Küreselleşme için bir şart olan delokalizasyon fikrini, globalizasyona doğru hızla ve zorlukla ilerleyen paylaşım sistemi içerisinde yer alan tüm aktör-

lerin benimsediklerini söylemek güçtür. Örneğin AT istihdam kaybı endişesi veya eldeki kaynakların verimli işletilmesi sağlanamasa bile iş alanı açtığı vb. düşüncelerden ötürü delokalizasyona gitmemektedir(8).

ABD ise genel olarak sermaye, emek ve teknoloji yoğun mal gruplarını rekabet üstünlüğünü kaybettiği zaman kısmen veya tamamen delokalize etmektedir(9).

Kaynak yoğun ürünlerde 1962-1990 döneminde ABD, Japonya ve AT herhangi bir delokalizasyon hareketine girmemiştir. Çünkü tüm ürün kategorilerinde esas itibariyle dış ticari değişimlerini kendi aralarında gerçekleştirmişlerdir(10).

AR-GE yoğun ürünlere ise bu üç gücün delokalizasyona gitmelerini beklemek mümkün değildir. Ancak yeni sanayileşmiş ülkeler bu tür ürünlerin üretiminde yabancı sermaye ortakları ile katıldıkları görülmektedir.

Delokalizasyona girmeyi planlayan işletme öncelikle yerleşeceği ülkede kapasite artırımını düşünmekte, yeni pazarlara yaklaşacağını ve gireceğini ummaktadır. Delokalizasyondan amaç sermayenin kârlılığı ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğünün yakalanması olduğu için üretkenliğinin artacağını varsaymaktadır.

(8) A.Esin, a.g.e., s.49.

(9) Ibid., s.51.

(10) Ibid., s.42

Sermayedar ve müteşebbislerin delokalize olacakları ülke veya bölgede üretimi gerçekleştirmeleri için yasal, ekonomik ve sosyal çevreyle ilgili beklentilerinin yerine getirilmiş olması ve alt yapıya ilişkin göstergelerin uygun olması gerekmektedir.

Bu bağlamda delokalizasyona geçebilmek için ekonomik çerçevenin hazırlanmasında hükümetlerin ulusal ekonomi politikalarında benimseyecekleri bir dizi temel esası sıralamak yararlı olacaktır(11).

1- Üretim faktörlerinin sektörler ve sermayedarlar arasında yeniden dağıtılması birincil esastır. Özellikle sermayenin gayrimenkul vb. gibi üretken olmayan yatırımlardan çekilmesi gerekir.

2- Fiyat ve ücretlerde esnek bir yapının tesis edilerek ekonominin kriz ve şoklara karşı direncinin artırılması gerekmektedir.

3- Sektörler arası mafsallaşmanın sağlanarak gerek kaynak kullanımında gerekse teşviklerde daha verimli bir tabloya ulaşılmalı ve büyüme hızında sürekli bir artış gerçekleştirilmelidir.

4- İç pazar dinamiğinin iyi kullanılarak serbest dolaşım için gerekli bürokratik engellerin kaldırılması, sermaye hareketlerinde hızlanma, standart ve normlarda uyumlaşma öğelerinin yapısal ayarlama ve delokalizasyon sürecine destek niteliğinde düzenlenmesi gerekmektedir(12).

(11) Ibid., s.61.

(12) Ibid., s.85.

1.3. Küreselleşmeye Zemin Hazırlayan Gelişmeler

İkinci dünya savaşı sonrası uluslararası düzenle ilgili olarak zamanın ABD yönetimi (Roosvelt Yönetimi) savaş sırasında yürüttüğü çalışmalarda bu düzenin açık ekonomi düzenine dayanmasını ve bu prensibin en önemli unsurunun sermaye hareketliliğinin serbestliği olduğunu vurguluyordu. Böyle bir düzenin iyi şekilde işleyebilmesi içinse uluslararası işbirliği, kurumsallaşma ve normlar yaratmanın gerekli olduğu Tek dünya sistemini savunuyordu(13). Ancak savaşın hemen ardından iki kutuplu bir uluslararası yapı oluşması nedeniyle bu çalışmalara uzunca bir süre ara verilmiştir.

Uluslararası sistemde iki bloklu uluslararası yapının çözülmesi tek dünya sistemi tartışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu önemli değişimin yanısıra küreselleşmeye zemin hazırlayan gelişmeleri şu şekilde sıralayabiliriz(14):

- Kullanılabilir gelir bütün Dünyada artmış ve bu artışın büyük bir bölümünde tüketim malları alımına kaymıştır (Dünya ticareti 1945'de 57 milyar dolar iken, günümüzde 3,5 trilyon dolar düzeyindedir).
- ABD ve Avrupa hariç, dünya nüfusunun büyük oranlarda gençleşmesi yaş grupları itibariyle homojen olan bu insanların taleplerini de homojenleştirmiştir.

(13) A. Eralp, "Değişen Uluslararası Sistem, Globalleşme ve Parçalanma Eğilimleri", İktisat Dergisi, Ocak-Şubat 1992, s.21.

(14) G.Kazgan, "Globalleşme ve Bölgeselleşme Kısacasında Türkiye", İktisat Dergisi, Ocak-Şubat 1992, s.10.

- Kollektivist ekonomilerin dışı açılması ve 3. Dünya ülkelerinde görülen sessiz devrim dünya pazarına ulaşımı kolaylaştırmıştır.
- Teknoloji ve haberleşme olanakları dünya ölçeğinde artmıştır.
- Artan uluslararası rekabet, sanayileşmiş ülke üreticilerine yeni ihracat pazarları açma ve devam ettirmede güçlükler getirmiştir.
- Kalkınma halindeki ülkeler kendi sanayilerini kurarak sermaye ve teknoloji akışını teşvik etmeye başlamışlardır.
- Uluslarüstü Ekonomik İşbirliği Örgütleri ekonomi politikalarının esnekliğini ülkeler açısından ortadan kaldırmış ve birbirlerine olan bağımlılıklarını arttırmıştır.
- Sanayileşmiş ülkelerin kalkınma halindeki ülkelere yapacağı yatırımlarla ilgili olarak Müteşebbüslük işbirliği ortamı gelişmiştir.

2. KÜRESELLEŞME KARŞITI GELİŞMELER

Küreselleşme karşıtı olarak iki tür gelişmeden bahsedebiliriz.

2.1. Bölgeselleşme

Bölgesel bütünleşmeye yönelik faaliyetler değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Hükümetler arası konferanslardan başlayarak, federasyon

kurulmasına değin, işbirliği ve bütünleşme hareketlerinin çeşitli aşamaları vardır. NATO, OECD, OPEC gibi organizasyonlarda merkezi otoritenin gücü sınırlıdır ve karar yetkisi hükümetlerin direktifiyle hareket eden delegasyonlardadır. Kömür ve Çelik Birliği, Eurotom ve AT ise süpranasyonel karakterli bölgesel kuruluşlardır.

Bilindiği gibi bloklaşma görece kapalı bölgesel ticaret ve ödeme ağlarının oluşması ile ilişkili bir olgudur. AT, ABD ve Japonya gibi güçlerin kendi ekonomik coğrafi yayılım alanlarında gittikleri ekonomik birleşme eğilimlerini kutuplaşma (Polarizasyon) veya ekonomik bloklaşma adı ile tanımlamak ve küreselleşmeye rakip alternatif bir paylaşım sistemi olarak görmek mümkündür(15).

Daha yüksek büyüme hızı sağlanması için kaynakların etkin kullanımı, işbölümünün yaygınlaştırılması ve ihtisaslaşma düzeyinin yükseltilmesi, üretim ölçeğinin artırılması ve ekonomik güvenliğe ulaşılması gibi ekonomik nedenlerin yanısıra politik, coğrafi ve sosyal nedenlerle de ekonomik bütünleşmeye gidilebilir.

Ekonomik bloklaşma çerçevesinde üye ülkeler globalleşme sürecini aksatacak bir dizi gizli ve açık korumacılık mekanizmalarını harekete geçirmektedirler. Örneğin, ulusal sanayi yapısını korumak ve teşvik etmek amacıyla AR-GE faaliyetlerine yapılan yardımlar(16), yabancı sermaye yatırımlarına

(15) L.Tindemans, Avrupa Birliği konusunda hazırlanan Tindemans Raporu, Çev: O.Kozluca, İstanbul İKV Yayınları, No.2976, s.14.

(16) Ortadoğuda Ekonomik İşbirliği, İstanbul, s.206-207.

ilişkin başvurulan yaptırımlar, Fikri Mülkiyet haklarını düzenleyici anlaşmalara gösterilen uyum, ihracat kredi ve garantileriyle yerli sanayilerin korunması, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımların satış kredisi şeklinde gerçekleşen yapısı, ikili anlaşmalarla ihracatçı ülkenin, ihracatına getirilen kısıtlamalar ve ithalat yoluyla dış yatırımları arttırıcı uygulamalar; (bu son önlem küreselleşme karşıtı olmakla beraber, sermayeye getirdiği hareket bakımından [delokalizasyon] küreselleşme lehinde sonuçlar doğurabilir).

Gelişmiş ekonomilerin dışa açılma politikalarını yeni sanayileşmiş ülkelere ve kalkınmakta olan ülkelere benimsetmeye çalışmalarına rağmen genel olarak kendi sanayileri için korumacı politikaları ilginç teşvik sistemleri haline dönüştürerek uyguladıkları görülmektedir.

Örneğin AT içe dönük politikalarını inatla sürdürmekte, bir Avrupa kale-si oluşturduğuna dair izlenim yaratmaktadır. Serbest pazar uygulamasına geçtikten sonra ilk olarak EFTA ile birleşerek, Avrupa Ekonomi Alanını gerçekleştirmeyi sonrasında da Doğu ve Orta Avrupayı bu alana dahil etmeyi tasarlamaktadır. AT birkaç yıl sonra tek bir dış politika, tek bir askeri güç, tek bir pazar, tek bir para birimi ve tek bir sosyal politikaya ulaşacaktır(17).

ABD'de böyle bir yol izleme eğilimini belli etmektedir. ABD, Kanada ve Meksika ile oluşturduğu NAFTA ile ekonomisini 21.yy.'a taşıyarak ekonomik stratejilere yönelmektedir(18).

(17) E.Manisalı, "Dünya Bütünleşiyor mu, Parçalanıyor mu?", İktisat Dergisi, Ocak-Şubat 1992, s.25.

(18) Clarke, Christopher and Brennan Kieron, Global Mobility, The Concept, s.7.

Avrupa, ABD ve Japonya çevresinde oluşan bu bloklar, ticaretlerini kendi aralarında yürütürlerken, diğer gelişmekte olan ülkelerde yine ticaretlerinin büyük bölümünü bu ülkeler grubuyla gerçekleştirmektedirler. AT ekonomik, politik ve sosyal olarak bütünleşme sürecini sürdürmekte ve Batı Avrupa Birliği topluluğu yeni bir askeri güç oluşturma bakımından tek bir devlet olma yolunda önemli adımlar atmaktadır. AT birkaç yıl sonra tek bir dış politika, tek bir askeri güç, tek bir pazar, tek bir para birimi ve tek bir sosyal politikaya ulaşmış olacaktır. Avrupa'daki yeni gelişim, Batı'nın yeni dünya düzeninde güç odağı olarak geride kalmama ve özellikle ABD ve Japonya'ya karşı dünya pazarlarından daha fazla pay alma girişimidir.

AT ve EFTA'nın oluşturacağı tek Avrupa Devleti ekonomik güç olarak ABD'den çok üstündür. 2000'li yıllarda dünya üç süper güç tarafından yönlendirilen ve yönetilen üç odaklı bir yapıya bürünecektir(19). Her ne kadar Avrupa'da bir bütünleşme ve süper güç oluşturma yolunda adımlar atılıyor ise de Avrupa ülkeleri arasında özellikle eski Sovyetler Birliği'nde kurulan yeni Cumhuriyetler ve Doğu Avrupa konusunda yoğun bir rekabet vardır.

Uzak Doğuda ise APEC olarak adlandırılan ve Asya'nın yeni sanayileşmiş ülkelerinin yanında ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada'nın da üye olduğu örgüt AT ve NAFTA'ya bir rakip olarak görülmektedir. Hindistan, Pakistan, Nepal'in başını çektiği Güney Asya Birliği için çalışmalar devam etmektedir.

(19) E.Manisalı, "Dünya Bütünleşiyor mu, Parçalanıyor mu?", İktisat Dergisi, Ocak-Şubat 1992, s 26.

Uluslararası sistem hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. İkinci dünya savaşının ardından oluşan iki kutuplu uluslararası yapı çatırdamakta ve yeni bir uluslararası düzenin oluşturulması mücadeleleri yapılmaktadır. İki kutuplu yapıda uluslararası aktörlerin davranışlarını önceden kestirebilmek mümkündür; bu yapının çözülmesiyle birlikte çok daha belirsiz bir uluslararası ortama girmiş bulunmaktayız. Ancak, bu belirsiz ortamda yeni bir uluslararası düzen oluşturma mücadeleleri de son derece yoğun bir şekilde sürmekte; bu mücadeleler yeni düzenle ilgili eğilimleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu eğilimler arasında en belirginlerinden birisi globalleşme-bütünleşme veya tek dünya sistemi oluşturma şeklinde nitelendirilebileceğimiz eğilimdir. Ancak yaşadığımız uluslararası ortamda bu eğilim, parçalanma, bölgeselleşme ve yeni milliyetçilik akımlarının ortaya çıkmasıyla birlikte yürümektedir. Kısaca, bütünleşme ve parçalanmanın içiçe geçtiği ve birlikte geliştiği bir uluslararası ortam şekillenmeye başlamaktadır(20).

Bir yandan global tek bir dünya sistemi oluşturma çabaları sürerken, öte yandan uluslararası sistemin etkili aktörleri kendi çevrelerinde ekonomik ve siyasi olarak daha etkin olabilecekleri bölgeler yaratmaya yönelmişlerdir. Bunların en önemlisi tek Avrupa Pazarı yaratma çabasıdır. Japonya'nın Pasifikte kendi çevresinde bir bölge, ABD'de Kanada ve Meksika'yı yanına alarak kendi çevresinde bir bölge oluşturma çabası içindedir.

(20) Atilla Eralp, "Değişen Uluslararası Sistem Globalleşme ve Parçalanma Eğilimleri", İktisat dergisi Ocak-Şubat 1992, s.21.

Bu bölgesel eğilimler içe dönük bir yöneliş içinde değildirler; bölgesel güçlenmenin amacı global düzeyde daha etkin olabilmek şeklinde gözükmektedir. Ancak bölgeselleşmeyle birlikte ekonomik ve siyasi faaliyetler dünyanın belli yörelerinde odaklaşmaktadır. Globalleşme söylemiyle bölgeselleşme eğilimleri de gözardı edilmekte, dünyada ekonomik ve siyasi faaliyetler düzgün bir şekilde yapılmış gibi bir izlenim doğmaktadır. Oysa, ekonomik duraklamanın artmasıyla bölgesel eğilimlerin daha da hızlanması ve bu eğilimlerin korumacı ekonomik politikalarla içiçe geçebilmesi ihtimali yaşadığımız uluslararası ortamda potansiyel olarak geçerliliğini korumaktadır(21).

2.2. Milliyetçilik

21.yy.'a yaklaştığımız şu günlerde birbirine zıt iki gelişme ile karşı karşıyayız. Bir yanda ekonomik ve siyasal bütünleşmeye gidilirken, diğer yandan milliyetçilik akımlarında bir artış gözlenmektedir. Sovyetler Birliğindeki çözümler, Sloven ve Hırvatların durumu, Basklar ve korsikalılar hepimizin bildiği örneklerden bazıları. Ekonomide olsun, politikada olsun, sınırları kalkacak, Mark'tan, Sterlin'den ECU'ye (Avrupa Para Birimi) geçilecek, tek bir merkez bankası, ekonomide tamamen serbest dolaşım ve alışveriş, siyasette tek meclis oluşturulacak ve bu meclis herkes için karar verebilecek. Yavaş yavaş bir supranasyonal, yani uluslarüstü bir yasama organı işlevi kazanacak. Şimdi bütün bunlar entegrasyonun bir göstergesi. Demek ki insanlar Avrupa'da artık ben Fransızım, ben İngilizim demekten vazgeçip, ki bu yüzyıllardır böyle

(21) Sami Kohen, "Avrupa'da Entegrasyon ve Milliyetçiliğin Boyutları", İktisat Dergisi, Sayı 322-323, Ocak-Şubat 1992, s.28.

olmuştur ve çok büyük savaşlar bu nedenle çıkmıştır, bunları terkedip ben Avrupalıyım demek istiyor. Nasıl ki Amerika'da vaktiyle İrlanda'dan, Portekiz'den, İtalya'dan gelip zamanla orada yerleşmiş ve bugün etnik kökenini inkâr etmesine rağmen, herşeyden önce ben Amerikalıyım diyor insanlar, şimdi Avrupa'da da yapılmak istenen bu.

Bir yandan böyle bir entegrasyona gidilmek istenirken, öte yandan bir kontrakım, milliyetçilik akımı, hatta daha da öte ayrılıkçı bir akım var. Son yıllarda etnik bölgeler otonomi arayışları hız kazanmış, ülkelerin içinde çeşitli gruplar kendilerinin yönettiği alt kültürlü bölgeleri oluşturarak daha karmaşık ve farklılaşmış bir sosyal düzen kurmaya çalışmaktadırlar(22). Birçok ülkede şiddetli olarak yaşanan etnik kimlik meseleleri globalleşmeye zıt bir doğrultuda parçalanma eğilimlerini hızlandırmaktadır.

Özellikle doğu bloğundaki çözülme her ne kadar ideolojilere olan bağlılığın sarsılmasına neden olduysa da milliyetçilik akımlarını ateşlemiş, uzun zamandır bastırılmış eğilimler kendileri için uygun ortam bulmuşlardır. En önemli tehdidi taşıyan unsur etnik merkezli ırkçılık ve din temelindeki çatışmalardır. Ayrıca klasik milliyetçilik hareketlerinde ulus devlet oluşturma ve modern dünyanın parçası olma çalışmalarını etkileyen, yeni milliyetçilik akımları "modernizmle" daha problemliliği içinde gözükmektedir. Özellikle radikal islamcı eğilimlerin etkisinde olan hareketlerde Batıya meydan okuma ve modernizme karşı çıkma görüşü ağırlıklı hissedilmektedir. Kısaca yeni milliyetçi akımlarda modernist söylemle daha sorunlu bir ilişki söz konusudur. Bu durum ise bu yeni

(22) Esin, s.95.

milliyetçi siyasi hareketleri modernist global düzenin içine almanın zorluklarını göstermektedir(23).

Global sistemde hümanist bir yapılanmayla her ulusun yer ve pay aldığı global bir evrensel oluşum sözkonusudur. Burada esas amaç global ve ortak bir sosyal kalkınmayı başlatacak bir işbirliğinin başlatılması ve yürütülmesidir. Örneğin doğal ve insan kaynaklarının tahrip edilmeden kullanımının esas alınması, bilimsel ve teknik gelişmelerin insanlığın sosyal ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesini sağlamada işbirliği yapılması gereklidir. Milli çıkarların gözetilmesi de yine globalleşme ile gerçekleşecektir. Ülkelerin yapması gereken şey global yatırımları kendi toprakları üzerine çekebilmek için bazı yollar bulmaktır(24).

3. KÜRESELLEŞMENİN YARATTIĞI SORUNLAR

Son yıllarda, piyasaya dayalı kalkınma stratejilerine ve pazarların uluslararası entegrasyonuna yönelik hızlı bir gelişme yaşanmaktadır. 1970'li yıllarda, dünya işgücünün üçte ikisi, sermaye kontrolleri ve yüksek gümrük duvarları veya planlı ticaret kısıtlamaları nedeniyle, uluslararası piyasalardan tecrit edilmiş ülkelerde yaşıyordu. Bugün dünya işgücünün yarısına sahip üç nüfus bloğu olan; Çin; Baltık ülkeleri, Rusya ve eski Sovyetler Birliği'nin diğer ülkeleri ve; Hindistan, küresel pazarlara girmektedirler. Meksika'dan Türkiye'ye pek çok

(23) A.Eralp, "Değişen Uluslararası Sistem, Globalleşme ve Parçalanma Eğilimleri", İktisat Dergisi, Ocak-Şubat 1992, s.23.

(24) A.Esin, "Dünyada Globalizasyon ve AT'nın Sanayi Politikası: Türkiye'ye Etkiler, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 1992, s.95.

Ülkede uluslararası pazarlarla olan bağlarını zaten çoktandır derinleştirmişlerdi. 2000 yılında, dünya pazarından kopuk ülkelerde yaşayan işçilerin oranı % 10 gibi tahmin edilmelidir.

Gelişmekte olan ülkelerin dünya ticareti sistemine girmeye başlamaları, bugün OECD'yi oluşturan çekirdek ülkeleri birbirine bağlayan entegrasyon sürecine benzetilebilir. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı küresel kapitalizm açısından ilk Altın ağdı. Bugün OECD'yi oluşturan ülkeler büyüyüp sanayileşirken uzun vadede benzeşme süreci işledi. Bu sürece, ülkelerdeki liberal politikalar ile açık ve istikrarlı bir dünya sisteminin de katkısı oldu. Bu hızlı gelişme, 1. ve 2. Dünya Savaşları nedeniyle kesintiye uğradı. Savaşlardan sonra oluşan uluslararası sistem, yerel sanayiye korumaya yönelik idi. Fakat 1960'lardan sonra, özellikle gelişmiş ülkelerde, daha fazla serbesti yönünde bir ilerleme oluştu. Bugün rn ve sermaye hareketliliği Altın ağ'daki seviyesini aşmıştır. Bütün bunlara rağmen, gelişmekte olan ülkeler, entegrasyonun henüz başlangıcındadırlar. 1850-1900 yıllarını kapsayan dönemde bu ülkelerin küreselleşme sürecine katılımları hem azdı hem de özellikle Asya ve Afrika'da elverişsiz şartlara dayanıyordu. Kısımten bunun etkisiyle, azgelişmiş ülkelerin çoğu 1950 ve 1960'larda, zengin ülkelerle ticaret yapmayı sanayileşmelerine yönelik bir tehdit olarak gördüler. Fakat son yıllarda tutumlarında önemli değişiklikler oldu. Bugün azgelişmiş ülkelerin çoğu ticareti bir fırsat olarak görmektedir. Dış kaynaklı sermaye akımının birikimi kamıladığı ve ihracatın iyi istihdam yarattığına dair bilinç artmaktadır. Yine de uluslararası sistem, pekçok kesim tarafından, özellikle de artan işsizlik ve ücret eşişsizliğinin ciddi sorunlar yaratması nedeniyle zengin ülkelerce eleştirilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin işçileri, işlerini düşük maliyetli üreticilere kaptırmaktan, sermayenin ucuz işgücü ve düşük

Çalışma standartlı yörelere kaymasından endişe duymaktadırlar. Bu endişeler Hindistan, Çin veya eski Sovyetler Birliği'nin uluslararası ticaret sistemine girmesiyle yoğunlaşmıştır. Bunun sonucu olarak, korumacılık çağrıları artmaktadır. Özünde bu çağrıların amacı, adil ticaret ve eşit çalışma şartlarının serbest ticaretin n koşulu olmasıdır. Bunlarla ilgili talepler de saldırgan dampinge ve sbvansa edilen yabancı ürünlerin ithaline karşı çıkıştan, çalışma ve evre standartları konusunda yerel kurum ve kuralların değişmesine kadar pek çok konuyu içermektedir.

3.1. cret Sorunu ve Eşitsizlik

İstihdamın düşük ücretli yörelere yöneldiği yaygın bir kanıdır. Ekonomik teoriyle çok sıkı bir bağlantısı olmayan bu kanı hem zengin hem yoksul ülkelerdeki korumacılık duygularını krkleemektedir. Ama teorinin öngörülerinde fazla kesinlik de yoktur. Ücretlerin benzeşmesiyle ilgili iki görüş, uluslararası entegrasyonun etkileri konusunda çıkan tartışmalarda belirleyici olmaktadır.

Heckscher-Olin ticaret modelinden esinlenen görüş, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin artmasının Kuzey ve Güneydeki cretler arasındaki farkı azaltacağını öngörmektedir. Bu mantığa göre ticaret, ürünlerin nispi fiyatlarını değiştirerek, üretim faktörlerinin nispi gelirlerini etkilemektedir. Emegn bol olduğu fakir ülkelerin ticarete açılması, bu ülkelerdeki emek yoğun malların fiyatını arttırmakta, bunun sonucu olarak da bu ülke kaynakları emek-yoğun malların üretimine kaymaktadır. Bu da yoksul ülkelerde işgücüne olan talebi arttırmakta, dolayısıyla nispi olarak ücretleri

yükseltmektedir. Zengin ve yoksul ülkelerde, ürünlerin fiyatları birbirine yaklaştıkça ücretler de yakınlaşmaktadır. Ücretlerin yüksek bir noktada mı buluşacağı yoksa tersinin mi sözkonusu olacağı her ülkenin kendi özelliklerine bağlıdır. Örneğin ülkeler ellerindeki yetenek birikimini arttırarak mukayeseli üstünlüklerini yüksek ücretli ürünlere yöneltebilirler. Genel anlamda bu model, vasıfsız işçi ücretleri açısından yoksul ülkelerde bir nebze yükselme, zengin ülkelerde ise bir nebze düşüş olacağını öngörür. Sermayenin iyi yatırım imkanları aramak için küresel düzeyde çok kolaylıkla bir yerden diğerine akabilmesi, bu benzeşme/kesişme eğilimini güçlendirmektedir(25).

Benzeşme/Kesişme konusunda bir diğer görüş, yoksul ülkelerin zengin ülkelerce geliştirilen teknik yeniliklerden yararlanmasından doğan geri kalmışlığın avantajlarına dikkati çekmektedir. Bu görüşe göre yoksul ülkeler zengin ülkeleri yakalamakta, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul işçilerin ücretleri sanayi ülkelerindeki seviyelere doğru yükselmektedir.

Ülkeler beşeri sermaye birikimleriyle büyür, artan vasıflılıklarından faydalanabilecekleri, katma değeri yüksek daha gelişmiş teknolojiler kullanarak kaliteli ürün basamaklarını çıkarlar. Beşeri sermaye ve altyapının kalitesi yükseldikçe işgücünün verimliliğini arttıracak ve bu işlemi kolaylaştıracak sermaye cezbedilebilir. Bu görüşe göre eğitim, teknolojik transferler ve ihracatın yükselen kalitesi birbirlerine paralel gelişmelerdir. İç talebin potansiyelinden kurtularak en verimli oldukları alanlarda üretim yapma imkanı sağlamaktadır. Bu görüşe göre yoksul ve zengin arasındaki birleşme noktası esasen yukarılarda bir

(25) Ishac Diwan, "Küreselleşen Dünyada Ücretler ve Eşitsizlik", Görüş Dergisi, Kasım-Aralık 1995, s.37.

yerlerdedir. Kuzey/Güney ticareti giderek yerini Kuzey/Güney türü sektörler arası bir ticaret ilişkisine bırakacaktır.

Benzeşme ve kesişme ile ilgili bu iki görüş, zengin ülkelerdeki işçi ücretlerinin yönelimi ile ilgili farklı yaklaşımlarına rağmen, Kuzey ve Güney arasında ücretlerin eşitleneceğini vurgulamaktadır. Ancak, bununla ilgili üç trend saptanabilir.

a) Ya ücretler arasındaki farkın açılışı ya da vasıfsız işçi istihdamındaki azalışta kendini gösteren ücret eşitsizliğindeki artış;

b) Gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerinde, kimisinde eşitsizliğin ani den azalışı kimisinde ise keskinleştiği olarak görülen farklılaşmalar,

c) En zengin ve en fakir ülkelerin gelir seviyelerindeki farkın artması.

1970'lerden bugüne, sanayileşmiş ülkelerin emek piyasasında kaygı veren iki trend gözlenmiştir. Avustralya, Kanada ve ABD'de artan ücret eşitsizliği ve Avrupa'da artmakta olan işsizlik ABD'de eşitsizlikteki sıçrama oldukça şiddetliydi; 1979-1987 yılları arasında üniversite mezunu genç erkek işgücünün ücretleri reel olarak % 11 artarken, orta tahsilli genç erkek nüfusun ortalama ücreti % 20 oranında düştü. Avrupa'da ücret eşitsizliğini azaltmayı amaçlayan ücret düzenleyici mekanizmalar, aksine işsizliğin artmasına yol açtı. AB'de işgücünün % 12'sini oluşturan, 20 milyon işsiz vardır. Şüphesiz bu gelişmelerin bir kısmı, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatın yol açtığı rekabet yüzündendir, fakat asıl mesele bunun yüzdesini saptamaktır.

Yapılan çalışmaların çoğu, sanayileşmiş ülkelerin işgücü piyasalarında karşılaşılan zorlukların ancak % 10 ile % 30 arasında bir bölümünün, gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaretle açıklanabileceğini ortaya koymuştur. Ancak birtakım incelemeler her iki bakış açısıyla ilgili çok keskin sayılabilecek sonuçlara varmışlardır. 1992'de, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalat, sanayileşmiş ülkelerin GSYİH'sinin sadece % 3.5'u, mamul maddeler ise % 2'si idi. Söz konusu ürünlerin işgücü yoğun özelliklerini hesaba katsak bile, bu ticaretin sanayileşmiş ülkelerin işçileri üzerindeki doğrudan etkisi gayet sınırlı olmaktadır(26).

Değişik vasıflardaki işçi kümelerinin kendi içlerindeki ücret eşitsizliği ve bütün sektörlerde, vasıflı istihdamın vasıfsız istihdama olan oranında görülen artış başka dinamiklerin de gözetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle teknolojik değişim sonucu işgücü tasarrufu artmaktadır. Bu kısmen artan uluslararası rekabete bağlanabilir. Bu nedenle daha yoksul ülkelerle ilgili bulgular, yeni küresel güçlerin etkilerini anlamamız konusunda da anahtar olabilir. Heckscher-Olin ticaret teorisinin öne sürdüğü gibi gelişmekte olan ülkelerde ticaretin ücret dağılımı üzerinde etkisi, sanayileşmiş ülkelerde gözlemlediğimiz aynısı olmalıdır. Fakat teknolojik güçlerin başka benzer etkileri de hem zengin ülkelerde hem de yoksul ülkelerde görülecektir. Teknolojik dönüşüm, bütün bölgelerde, vasıflı işgücüne olan talebi arttırarak eşitsizliği arttıracaktır. Vasıflı işgücü daha zengin ülkelerde yoğunlaşmış olduğuna göre bölgelerarası eşitsizlik de artacaktır.

(26) Adrian Wood tarafından yapılan faktör içerikleri hesaplamaları, Clarendon Gazetesi, Oxford, England, 1994).

Yoksul ülkelerle ilgili bulgular bu konuda kesin bir sonuca varmak için yetersizdir. Örneğin, serbestleşmenin ücret eşitsizliğine olan etkisi, gelişmekte olan ülkelerin tümünde aynı değildir. Doğu Asya veya Fas gibi bazı ülkelerde artan ticaret, eşitsizliğin artışıyla çakışmıştır. Arjantin, Şili, Meksika gibi bazı Latin Amerika ülkelerinde ise ticaretteki yeni serbestleşme, artan ücret ve gelir eşitsizlikleriyle çakışmıştır.

"Çakışmak" sözcüğünü her iki durumda da vurgulamak gerekir. Çünkü araştırmacılar, hâlâ işin içindeki muhtelif etkileri çözmeye çalışmaktadırlar. Meksika'nın montaj işletmelerinde 1985-1988 arasında üretim dışı ücretlerin üretimdeki ücretlere oranı 2'den 2.5'a yükselmiştir. Şili'de ise 1980-1990 arasında, üniversite mezunlarının ücretleri, lise mezunlarının ücretlerine kıyasla % 56 artmıştır(27).

Bundan ticaretin hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ücret eşitsizliğini arttırdığı sonucuna varabilmek oldukça zordur. Eşitsizlikteki artış trendi başka etkenlerle ilişkili olabilir. Bununla ilgili olarak da ilkin emek tasarruf eden teknolojilerin ortaya çıkması, özellikle de bilgisayar devrimi veya hizmet sektörünün palazlanması olgularına eğilmek gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde ise ek bazı açıklamalar gerekebilir. Bunlardan biri liberalizasyonu takip eden kısa dönemde iyi eğitilmiş vasıflı işçi sıkıntısıdır. İkincisi gelen yeni sermaye ile işgücü vasıfları arasındaki tamamlayıcılık düzeyidir. Bir diğeri de bazı orta gelir düzeyindeki ülkeler üzerinde yoksul ülkelerdeki düşük ücretli vasıfsız işçilerin yarattığı rekabet baskısıdır.

(27) Cem Kozlu, "Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri", Ankara, 1995, s.183.

Bütünüyle bakıldığında, uluslararası düzeyde tam bir benzeşme/kesişme olmadı. Bir takım kısmen yoksul ülkelerin, nispeten zengin ülkelere yetiştiği bazı durumlar vardır. Bunların en çarpıcıları da Doğu Asya kaplanlarıdır. Ancak görece olarak yoksul kalmaya devam eden yoksul ülkelerin ya da iyice geride kalmış ülkelerin sayısı da en az bu diğerleri kadardır. Esasen, 1960'dan 1986'ya kadarki dönemli ilgili veriler uluslararası eşitsizliğin az miktarda arttığını da göstermektedir.

En yoksul % 50'nin dünya üretimindeki payı % 7.3'ten % 6.3'e gerilerken, en zengin % 20'nin ki % 71.3'ten % 74.1'e yükseldi. Ancak, entegrasyonun çok ileri, aşamalarda olduğu yerlerde (Avrupa ve ABD) ücretler birbirlerine giderek yaklaştı. ABD'de ücretler arasındaki farklılıklar daha yavaş kapanma eğilimi gösterdiler. Herşeye rağmen entegrasyon olsun veya olmasın, hiçbir yerde ücretlerin veya gelirlerin daha düşük seviyelerde birleştiklerine ise rastlanmadı.

3.1.2. Sermaye Hareketliliği

Sermayeye olan talebin artması veya hükümetlerin sermayeyi vergilendirme kudretini kısıtlaması nedeniyle, küreselleşme sermayenin çok yararına bir gelişme olmuştur. Bu gelişim işçileri farklı etkilemiştir. Bu konuda iki karşıt görüş mevcuttur. Birincisi, ya da iyimser olanı, müşterek kazancı vurgular. Değer üretebilmek için emek ve sermayenin birbirine ihtiyacı vardır. Maliyetlerin düşmesi olarak hasılayı arttırır. Sermaye hareket edebilmek için uygun ortamlar kollar. Bu şekilde de rekabet coğrafyasındaki değişiklikler yüzünden ortaya

çıkan yeni ticaret kalıplarındaki değişim sürecini güçlendirir. İkinci ve daha kötümsen olan görüş ise, korkuları vurgular. Zengin ülkeler sermaye ile ucuz güney işgücünün birleşerek kendi ülkelerinde daha düşük ücret ve düşük iş standartlarına yol açmasından endişe eder. Gelişmekte olan ülkeler sömürülüyoruz telaşı içine girerler; verimlilik artışlarına tekabül eden ücret artışlarının sermayeyi kaçıracağından korkarlar. Ve her ikisi de akışkan olan sermayeyi vergilendirememede konusunda endişe duyarlar.

Her iki görüşte de gerçek payı var. Ama anafikir açıktır. Sermaye işgücüne göre daha seyyaldir. Sermayeyi kontrol etmek üzere uluslararası bir koordinasyon gerçekleşmedikçe bu yöndeki bireysel ülke çabaları yetersiz kalacak hatta zararlı olacaktır. Beklenen kazanca bağlı olarak tasarruflar, emeğin peşinden gitme ya da onu bırakma imkanına sahip oldukları için emek, büyük ölçüde, bir ülkede yaratılan servet üzerindeki son hak sahibidir. Bu durum izlenen politikaların etkilerini derinleştirir. Başarı sermayeyi cezbedeceği için artacaktır. Başarısızlık da benzer şekilde derinleşecektir, çünkü tasarrufları kaçıracaktır. Bu olumsuzluğun riskleri de muhtemelen emek tarafından yüklenecektir.

4. 2000'Lİ YILLARDA KÜRESELLEŞME

Büyük Sahra'nın güneyinde kalan Afrika ülkeleri, Latin Amerika ve Ortadoğudaki işçiler açısından 1980'li yıllar çalkantılı, endişe vericiydi. Benzer duyguları, yükselen işsizlik veya düşen ücretler arasında sıkışan zengin ülkelerdeki vasıfsız işçilerde yaşadı. Fakat aynı yıllar, Güney Asya, Çin ve Doğu Asya'nın diğer ülkelerindeki işçiler için olağanüstü kalkınma yılları, zengin ülkelerdeki

vasıflı işçiler içinse gelirlerinin düzenli bir biçimde arttığı yıllardı. 1990'larda Latin Amerikalı işçilerin durumunda bir iyileşme gözlenirken, merkezi planlı, ekonomilerini yeni dönüştüren ülkelerin işçileri için düşen ücretler ve artan iş güvensizliği söz konusudur. Başka ülkelere gelince; Afrikalı işçilerin çoğu ve zengin ülkelerdeki vasıfsız işçiler açısından koşullar geçmişe göre bir nebze daha iyi gibi görünmektedir. Asyalı işçilerin durumu ise ya aynen devam etmekte ya da daha iyiye gitmektedir.

İşçilerin gelecekteki durumu hem yerel hem de uluslararası şartlara bağlıdır. İşçiler öncelikle, hükümet politikalarından ve onların yatırım ve eğitimde sebep oldukları artışlardan etkileneceklerdir. İyi işgücü piyasası politikaları iyi sonuçları garantilememekle birlikte sonucu etkileyen diğer şartların doğru olması halinde önemli rol oynayacaklardır. Öyle ki, sosyal barış ve dengeyi korumaya, piyasaların faaliyet göstermesine ve işgücünü en verimli olduğu yere dağıtmaya eğitime önem verilmesi için gereken işaretlerin verilmesini sağlayarak insan sermayesi birikimini destekleyebileceklerdir. Dünyadaki küreselleşme süreci devam edecektir. Ulaşım ve telekomünikasyon giderleri düşmeye devam edecek, bilgi artışı artacaktır. Uluslararası entegrasyonun derinleşme potansiyeli hemen her yerde büyüme için muazzam yeni imkanlar yaratacaktır. Çin'deki, Güney Asya'daki ve merkezi planlamadan çıkmış ülkelerin işçilerinin küresel ekonomiye entegrasyonu beraberinde uluslararası işbölümünde büyük değişiklik gerekliliğini de gündeme getirecektir. Uluslararası siyasetin çözüm gerektiren sorunu bunu mümkün kılacak uygun koşulları yaratmak olacaktır.

Dünya ekonomisindeki entegrasyon, küreselleşme kaçınılmaz bir olgu

olarak görünmektedir. Güçlü, maliyet düşürücü teknolojik ve politik değişiklikler ile politik gelişmeler küresel işgücü pazarında daha da güçlü bağları ortaya çıkarmaktadır. Fakat hiçbir işçi grubu benzeşme/kesişme kurallarına güvenerek ücretlerinin kendiliğinden artmasını beklememeli, ama kaçınılmaz olarak düşeceğinden de korkmamalıdır. Herkesi kapsayacak bir Altın Çağ'ın varlığı ülkelerin, yeni küresel şartlara gösterecekleri uyum derecesine bağlıdır. İşçiler hükümetlerinin ve toplumlarının sermayeyi çekebilecek ve rantı önleyecek bir ortam yaratmasından çok kazançlı çıkacaklardır. Bu ancak, işçilerin, entegrasyonun getireceği değişik fırsatlara hazır olmalarına bağlıdır. Bazı işçiler, hatta bazı bölgeler tümüyle bu oluşumun dışında kalacaktır. Eğer toplumsal hareketler onları bu süreçlere katmayı beceremezse yeni küresel düzenin meşruluğu ve kalıcılığının üzerine bir gölge düşecektir.

İkinci Bölüm

EKONOMİK ENTEGRASYON

1. EKONOMİK ENTEGRASYONUN TANIMI VE GELİŞİMİ

"Entegrasyon"u, birleşme, biraraya gelme sözcük anlamından hareketle bütünleşme şeklinde tarif edebiliriz.

Entegrasyon kavramının anlamından hareketle entegrasyonun üç alanda uygulandığı söylenebilir. Bunlar;

Ülke içinde bölgelerin ekonomik yönden bütünleşmesi anlamında ulusal (iç) entegrasyon, dünyanın belli bir bölgesindeki ülkelerin ekonomik yönden bütünleşmeleri anlamında bölgesel Entegrasyon ve dünyadaki tüm ülkelerin uluslararası işbirliği yoluyla meydana getirilen serbest ticaret koşulları altında bütünleşmeleri anlamında Dünya Entegrasyonudur(28).

(28) Yüksel Ülken, "20. yy'da Dünya Ekonomisi, İstanbul, 1992, s.83.

2. EKONOMİK ENTEGRASYONUN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Refah dağılımındaki eşitsizlik Dünya Ekonomik sistemini tehdit ederken kaynakların tükenmekte olması endüstri toplumunun geleceği üzerinde ağır bir yük oluşturmakta, ekonomik yaşamın uluslararası bir hüviyet kazanması üretim sistemindeki bağımlılığı arttırmaktadır. Ülkeler bu zorlukları tek başlarına karşılamakta zayıf kalmaktadırlar(29).

Devletlerin gerek iç ve gerekse dış hareket kabiliyetleri azalmıştır. Kontrol edemedikleri iç ve dış baskı ve zorlamalar karşısında dengede kalmaya gayret etmektedirler. Zayıf kalmaya ve bağımlı olmaya götüren bu sebepler karşısında gerekli denetim ve yetkiyi elde etmeyi gerek gelişmiş, gerekse de gelişmekte olan ülkeler bir bütünleşme, birlik sürecinde görmektedirler.

Halklar arasında güvenliği sağlayıcı bir diyaloga daha eşit bir düzenin kurulması ve ekonomik amaç ile sosyal amacı yüksek bir uzmanlaşma seviyesinde birleştirerek insanlığın ortak refahına sunmasından hareketle ulaşılan "Bütünleşme Riski"nin temelini II. Dünya Savaşı sonrası yıkım ortamında aramak gerekir. Farklı düzeylerde kurulsa dahi ekonomik bütünleşmenin yararlarını ilke kabul ederek, serbest ticaretle ülkeler arasında ekonomik rekabeti özendirilen ve uzmanlaşmaya giden, kaynak dağılımında ve üretimde etkinliğe dayalı bir işbölümünün gerçekleştirilmesi ile Dünya refahının maksimizasyonuna hizmet edileceğini savunan görüşlerin "Yeni Bir Dünya Ekonomik Düzeni"nin bir parçası olarak algılanması aşağıda sıralanan olaylarla mümkün

(29) Leo Tindemans, Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Indemang Raporu, Çev. oktay Kozluca, İstanbul, İKV Yayını, No 2, 1976, s.2.

olmuştur(30).

- 1972'de ülkelerin birbirlerine paralel bir ekonomik patlama içinde hareket ederek, o güne kadar eşi görülmemiş bir hammadde kıtlığına yol açmaları,
- 1973'de OPEC ülkelerince uygulanan petrol ambargosu ve yüksek fiyat politikası,
- 1974'de Dünya nüfus yılı dolayısıyla nüfus artışına dikkat çekilmesi.

Bu olaylardan kaynaklanan etkiler, ekonomik güvenliğe, ekonomik verimlilik kadar önem verilmesini gündeme getirirken güvenlik, temel kaynaklar ve ürünler adı verilen besin, enerji, elyaf, maden ve bazı kimyasal maddelere sahip olunmasında görülmüştür. Bu durum ülkelerin yeni yeni gruplaşmalara giderek veya mevcut gruplaşmaların görüş alanını genişleterek aranan asgari güvenliği sağlayacak, siyasi bakımdan işleyebilir uluslarüstü bütünleşmeler oluşturmalarına yol açmıştır.

Entegrasyon tercihinin yapılmasındaki potansiyel etkiler üçe ayrılabilir. Bunlar;

- a) Ekonomik potansiyel: Dev ekonomilerin rekabeti karşısında bu yarıştan kopma riskiyle karşılaşan devletlerin, ekonomilerinde maksimizasyonu

(30) Ortadoğu'da Ekonomik..., s.209.

sağlama çabalarıdır.

b) Politik potansiyel: Dünya ekonomik ve politik sisteminin bir bütün olarak işlemesi, bir başka deyişle, ülkelerin tek başlarına hareket etmesinin mümkün olmayışı karşısında, özellikle küçük ve politik açıdan zayıf ülkelerin politik potansiyellerini maksimize etme çalışmalarıdır.

c) Çatışmayı önleme: Coğrafi açıdan birbirine yakın devletlerin yaşamsal öneme sahip sektörlerinin bütünleştirilmesiyle, potansiyel çatışmayı önleme yolundaki çabalarıdır.

3. DÜNYADA ÜLKELERARASI ENTEGRASYONUN BAŞARI KOŞULLARI

Ekonomik yararları:

- 1- Ticaret hadlerinin değişimi de dahil Gelir ve Tüketimin gelişimi
- 2- Karşılaştırmalı üstünlük ve ölçek ekonomilerine göre daha geniş bir uzmanlaşma,

gibi başlıca iki kıstasta irdelenebilecek herhangi bir ekonomik bütünleşmenin amacı: kıt kaynakların sınırlı miktarda olması karşısında ortak ülkelerde ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olduğu gibi, bütünleşme olmadığı takdirde sağlanabilecek olan aynı gelişme hızını kıt kaynakların kullanımı bakımından daha düşük bir maliyetle devam ettirmekte olabilir. Bu amaçlara hizmet etmek niyetindeki bir entegrasyon hareketinin başarıya ulaşması için gerekli koşullar şu

şekilde sıralanabilir(31).

3.1. Ülke İlişkilerinde Karşılıklı Bağımlılığın Kabulü(*)

Ekonomik işbirliğinde fiziki ekonomik yapılarından ziyade beraber çalışma kültürünün yerleşmesi önem taşımaktadır. Herhangi bir entegrasyon hareketinde, gümrük tarifelerinin, serbest bırakılmasına karşın ticaret üzerindeki kontrollerin kaldırılmasındaki isteksizlik, bütünleşme içindeki endüstrilerin dengeli gelişimini hedefleyen tedbirler ve planlamanın yokluğuyla birlikte, bölge içi serbest ticaretin önceden tahmin edilemeyecek sonuçlarına duyulan güvensizlik ve kararsızlığı yansıtır.

Bütünleşme sonuçlarının önceden tahmin edilebilmesi ve bölge ülkelerinin birbirlerine bağımlı gelişme amacı ile tutarlı olabilmesi, ortak refah beklentilerinin uzun dönemde gerçekleşmesi yolundaki azimli çalışmalara bağlıdır.

Bütünleşme üyesi ülkelerin karşılıklı bağımlılığa girmeyip, sonuçta bütünleşme hareketini başarısızlıklara karşı karşıya bırakan bir oluşum içine girmelerinin sebepleri aşağıdaki gibidir(32):

(31) Ortadoğu'da Ekonomik..., s.199.

(*) Politikaların uyumlu hale getirilmesi: a) Amaçlanan pazarlık yeteneğine kavuşmak amacıyla –politik kararlarda her ülke hukuk düzenine saygılı olmak koşuluyla- dış Dünya'ya karşı gösterilecek bütünlük hali ve b) Bütünleşme fikrinin günlük yaşamda kendisini hissettirecek ve halkın refahı üzerinde etkili olacak bölgesel ve sosyal politikaların uygulanmasını; içerir.

(32) Ortadoğu'da Ekonomik..., s.132.

- Ülkelerin kendi hareket özgürlüklerini çok uluslu bir ekonomik otorite lehine kısıtlamak istememeleri,
- Bazı grupların koruma tedbirlerinin azaltılmasına veya kaldırılmasına karşı gösterdikleri direnç,
- Birliğin daha az gelişmiş ülkelerinin, bazı yeni yatırım fırsatlarını, birliğin gelişmiş ülkelere kaptırma endişeleri,
- Üye ülke ekonomik sistemlerindeki farklılıktan doğan kuramsal sorunların yol açtığı bağımlılıktan kaçınma isteği.

3.2. Ekonomi, Savunma ve Dış Politikaların Uyumu

Ekonomi bilimine gittikçe daha çok politikanın girdiği ve gruplaşan ülkelerin bunu pazarlık güçlerini arttırıcı bir araç olarak kullanmak istedikleri açıktır. Politik irade eksikliği sonucu, ekonomik, parasal ve mali bütünleşmenin gereğince anlaşılabilmesi, amaçlara ulaşmayı engeller. Ekonomik Güvenliğin, politik, askeri ve ekonomik unsurların birbiriyle yakın ilişkisiyle gerçekleşebildiği gözönüne alınırsa, bütünleşmeyle oluşan Ekonomik Birliğin göstereceği uyuma daha bir önem kazandırır.

Birliğin ortak bir politikaya sahip olması ve Dünya Ekonomisini yönlendiren uluslararası kuruluş, ekonomik birlik ve ülkelere karşı tek vücut olarak durabilmesi, Küresel anlamda ortak politikaların oluşturulup uygulanmasını

sağlayacak kurumlarla mümkün olabilir. Ortak kurumlara ise devletlerin politik anlaşmaları yaşam verir.

Menfaat çatışmalarını ve görüş ayrılıklarını aşmayı başarabilen bir birlik, ortak kurumlara gereken yetkilerin verilmesi ve otorite olarak kabulünü mümkün kılar. Bütünleşmenin türü ve hacmine göre değişiklik gösterecek bu kurumlar, bütünleşme için gerekli fakat yeterli olmayan ticaretin serbestleştirilmesi olgusunun, telafi edici kurumsal karar mekanizması veya politikalar ile desteklenmesi işlevini üstleneceklerdir.

Yukarıda bahsedilen kurum çalışmalarıyla üretilen ve ticari ilişkilerin genişletilmesi ve serbestleştirilmesini, sınai yatırım politikasının bölge içinde yönlendirilmesini ve teknoloji alışverişiyle ortak sanayi projelerinin uygulanmasını, tarım ve hizmet sektörlerinin geliştirilmesini, ulaşım ve iletişim şebekelerinin ihtiyaca cevap verecek düzeydeki kapasiteye ulaştırılmasını; sağlayan politikalar üç bölüme ayrılır(33):

3.2.1. Ortak Ekonomik, Mali, Parasal Politikalar

Bütünleşme içinde ve dışında ortak bir ekonomik, parasal ve mali politikanın uygulanması bütünleşme süreci için elzem teşkil eder. Ülke objektif güçlükleri dikkate alınarak uzun vadeli perspektifler içinde kazanılacak ekonomik, parasal ve mali politikalardaki ilerlemelerin ülkeler arasındaki geçiş dönemleri

(33) Tindemans, s.20.

düzenlenerek sağlanması doğru olacaktır.

3.2.2. Sektörel Politikalar

Ortak bir sanayi politikasının oluşumunu hazırlamak amacındaki sektörel politikalar gizli ve açık teşvik, sübvansiyonlar bir yana enerji ve araştırma (teknolojik) gibi temel etmenler üzerine kurulur.

Enerji Bütünleşme düzeyinde üretim ve tüketim hedeflerinin saptanmasıyla, enerji kaynaklarının geliştirilmesini içerir.

- Birliğin ortak politikasına bağlı olan araştırmalar (Çevre konusunda vs.)
- Belli bir sektördeki ortak uğraşıya bağlı araştırmalar (Havacılık)
- Maliyeti, ülkelerin tek başlarına olduklarında kapasitelerini aşan araştırmalar (Uzay); bu kapsamda ele alınır.

3.2.3. Sosyal ve bölgesel Politikalar

Sosyal politika: Sosyal refahı doğrudan etkileyen sosyal politikalar, kontrol edilmiş bir çevre içinde optimum istihdam düzeyine ulaşmayı hedefler. Sosyal politikalar,

Çalışan kesim açısından ücretler, kira bedelleri, sosyal güvenlik çalışma koşul ve saatlerinde standartlar uygulanması,

Tüketiciler açısından kalite ve fiyat kontrolleriyle çevre bilincinin yerleştirilmesi,

Kişî hak ve özgürlükleri açısından da serbest dolaşım, ulaşım ve iletişimde tek tarifelin uygulanması, sağlık harcamalarının sınırlar ötesi geçerliliği, eğitim, öğrenci değişimleri; gibi konularda verilen uğraşları kapsar(34).

Bölgesel politika: Zengin bölgelerden nispeten daha az gelişmiş bölgelere ya yapısal ayarlamaları sağlamak, ya da mal ve faktör hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra ekonomik bütünleşmenin yararlarının daha çok birliğin zengin bölgelerine "yığılma (kümeleşme) etkisini" azaltmak amacıyla kaynak transferi yapılmasını içerir. Bu kaynaklar, doğrudan doğruya bölgesel yardımlarla veya tarım, sanayi, hizmet politikalarının ekonomik yapılar üzerindeki etkileri ve bütçe aracılığıyla dolaylı yoldan sağlanır.

Burada, özellikle yatırım olanaklarını araştırma, proje hazırlama ve değerlendirme konularında olduğu kadar, iştirak riski alacak ve kredi finansmanı sağlayacak sınıai girişimleri destekleme konusunda teknik bilgi ve beceriye sahip "Sınıai Kalkınma Bankaları'na" önemli görevler düştüğünü söylemek yararlı olacaktır.

(34) Tindemans, s.37-41.

Sınai Kalkınma Bankalarının görevleri, gerice yöreler için mamül, pazar ve üretim teknikleri konularında, gerektiğinde yurtiçi ve yurtdışı müşavir firmalardan da yararlanarak araştırma yapmak, yapılabirlik etüdleri hazırlamak, underwriting, iştirak ve uzun vadeli kredi temin etmek, yeni sanayiler geliştirmek teknoloji girişine aracılık etmek; şeklinde ifade edilebilir(35).

4. EKONOMİK ENTEGRASYONA GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN BAKIŞ

Gerek gelişmiş ve gerekse de gelişmekte olan ülkelerin, dış ticaretleri milli gelir içerisinde önemli bir paya sahiptir. Gelişmiş ülkelerin dış ticareti ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkelerin dış ticareti de yine ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerledir.

Gelişmekte olan dış ticaretlerine konu olan ürün yapısı çoklukla birbirine benzer olduğu için, bu ülkeler birbirlerine "rakip ekonomiler" olarak nitelendirilebilir. Bu rekabet benzer malları kapsadığından, kurulacak bir gümrük birliğinin "ticaret yaratması" sözkonusu olmayacaktır. Ancak ticaret saptırıcı oldukları gerekçesiyle ekonomik bütünleşme fikrini tamamen reddetmek te yanlış olur. Üçüncü ülkelere karşı yüksek gümrük politikası izlenmesinin yol açtığı ithal ikamesi, ulusal seviyede ticareti yok edebilir fakat bölgesel seviyede ticareti yaratıcı rol oynayabilir.

(35) Ortadoğu'da Ekonomik..., s.147.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için kalkınma stratejisi "sanayileşme" olarak kabul edilince, "ithalatı ikame edici" endüstrilerin geliştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme gerçekleştirilinceye kadar, belirli ürünler diğer ekonomilerden daha pahalıya üretilme pahasına da olsa içeride üretilecek, yatırımların aksamaması ve büyümenin sürdürülebilmesi için gerekli mallar yine sanayileşmiş ülkelere sağlanacaktır(36).

Aralarındaki ilişki dikey olarak nitelendirilen gelişmekte olan ülkelerin, yapmaları gereken şey yatay ilişkiye geçerek aralarındaki bağımlılığı (interdependence) arttırmalarıdır. Unutulmaması gereken nokta, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmekte olan ekonomik bünyeleri içerisinde bir işbölümünü daha başlangıçta sağlama imkânının çok daha fazla olduğudur.

Gelişmekte olan ülkelerarası ekonomik bütünleşmenin dış ticareti canlandırması bazı ortak yatırım projelerinin yürürlüğe konması ile sağlanabilir. Birlik içinde herhangi bir sanayi malını üretmek için en elverişli konuma sahip olan ülkede başlatılacak ortak yatırım tüm birlik üyelerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik olacağından ölçek sorunu da halledilmiş olacaktır.

Ölçek büyüklüğünün teknolojik ve ekonomik olmak üzere iki yönü vardır. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki bütünleşme isteğinin temelinde teknolojik ve ekonomik optimuma ulaşma isteği yatar. Dışarıya karşı uygulanan korumacılık, içerideki rekabeti artırırken ekonomik etkinliği de yükseltir.

(36) Erol Manisalı, Uluslararası ekonomi Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi, İstanbul: İ.Ü.İktisat Fakültesi, no.299, 1971, s.128.

Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle bütünleşmesinde ise durum farklıdır. Mukayeseli üstünlüklere bağlı olarak sadece çok hafif ve hafif sanayi dallarında ihtisaslaşması, diğer sanayi dallarındaki ihtisaslaşmayı ise gelişmiş ekonomilere bırakması gerekmektedir.

Bu durumda(37):

- "Ölçeğe göre istifadelere" yararlanma imkânı hafif sanayilerden diğer sanayi dallarına geçildikçe ortaya çıkar.
- Ara malları endüstrisi öne ve arkaya geliştirici etkiye sahiptir.
- Dışsal ekonomilerden yararlanılarak, büyümeye marjinal katkısı daha fazla olan ileri üretim tekniklerine yatırım yapılabilir.
- Çeşitlendirmeye gidilmemesi gelişmekte olan ülkeyi ulusal amaçlarından uzaklaştırabilir.

Yine gelişmekte olan ülkelerin bütünleşmeyi yalnız verimlilik artışı için bir araç olarak değil, aynı zamanda bir gelişme ve yapısal ayarlama stratejisi olarak görmesiyle, başka türlü gerçekleşmesi mümkün olmayan yatırımların çokuluslu işletmelerce gerçekleştirilmesi yolu açılır. Sermaye ithal ve ihraç eden ülkeler arasında ortak girişimlerin bölge-içi sermaye akımına ve dolayısıyla sınai kalkınmaya büyük katkısı olabilir.

(37) Manisalı, s.132.

5. BAŐLİCA EKONOMİK ENTEGRASYON KURULUŞLARI ve MODELLERİ

5.1. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Area)

Serbest Ticaret Bölgesi, bütünleşmeye katılan üye ülkelerin aralarındaki tarife (Gümrük Tarifeleri) ve tarife dışı kısıtlamaları (kotalar, ithal yasakları) kaldırdıkları ancak bütünleşme dışındaki ülkelere "Ortak Gümrük Tarifesi" uygulamakla yükümlü olmayıp, kendi ekonomik bünyelerine uygun gümrük tarife oranlarını korudukları aşamadır. Bu aşamada üyeler arasındaki ticaret, üretim faktörleri giriş çıkışı hariç olmak üzere serbestleştirilmekte 3. ülkelere karşı kendi ekonomilerini koruyabilmektedirler. Bu aşamaya örnek olarak NAFTA, TEFTA, LAFTA gösterilebilir.

5.2. Gümrük Birliği (Customs Union)

İki ya da daha fazla ülkenin kendi toprakları arasında malların serbest ulaşımını sağlamaları, yani gümrük vergilerini kaldırmaları, üçüncü ülkelere karşı aynı gümrük vergilerini uygulamalarıdır. Malların serbest dolaşımını engelleyici her türlü kısıtlama ve korumacı engel, gümrük birliği uygulanan ülkeler arasında ortadan kalkar. Gümrük Birliği bir dış ticaret anlaşmasıdır.

5.3. Ortak Pazar (Common Market)

Ortak Pazar, Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmasının yanısıra, üye ülkeler sınırları içinde üretim faktörlerinin serbest dolaşımına imkân tanındığı aşamadır. Ortak Pazar, üye ülkeler arasında üretim, dağıtım, tüketim ve finansman yönünden belgesel farklılığı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu serbest dolaşımı engelleyen unsurları (Gümrük vergileri, kotalar, çalışma izni, sermaye transferi izni vb.) kaldırarak gerçekleştirilir. Dünyadaki en başarılı uygulaması AT'dir.

5.4. Ekonomik Birlik (Economic Union)

Ekonomik Birlik, üretim, dağıtım tüketim ve finansman konularıyla ilgili olarak bir kısmında veya tümünde üyeler tarafından ortak politikalar uygulanmasına gidilerek mal ve faktör piyasalarında serbest rekabeti sağlamanın yanısıra (Reel Entegrasyon), konvertibl olarak bir para oluşturulması (Parasal Entegrasyon) içeren aşamadır. Örnek olarak AT'nın gelecekte ulaşmak istediği, Avrupa Birliği gösterilebilir.

5.5. Tam Ekonomik Birleşme (Total Economic Integration)

Tam Ekonomik, Birleşme, Ekonomik Birliğin gerçekleştirmeyi amaçladığı ulusal politikaların ortak politikaları uydurulmasından hareketle, bu ortak politikaların tespitinin bütün üyelerin üstünde yer alıp, aldığı kararlarda bağlayıcı-

6.1. Gelişmiş Ülkelerce Gerçekleştirilen Ekonomik Entegrasyonlar

6.1.1. AT (Avrupa Topluluğu)

AT'nın temelini oluşturduğu kabul edilen Benelux Birliği 1948 yılında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımıyla faaliyete başlamıştır.

25 Mart 1957'de Fransa, Belçika, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımıyla imzalanan Roma Anlaşması'yla görevi Ortak Pazarı kurmak ve üye ülke ekonomi politikalarını uyumlaştırmak, Topluluk dahilinde ekonomik faaliyetleri sürekli ve eşit geliştirmek, artan istikrarı refaha yansıtmak olarak belirtilen AT kurulmuştur.

AT'nun yürüteceği faaliyetler⁽³⁹⁾

- Üye ülkeler arasındaki gümrük vergi ve kotaların kaldırılması,
- 3. ülkelere ortak gümrük tarifelerinin uygulanması ve ortak ticaret politikalarının belirlenmesi,
- Üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımına yönelik politikalar izlenmesi.
- Tarım ve ulaşım alanında ortak politikalar izlenmesi,
- Üye devletler arasında, ekonomi politikalarının uyumu ve ulusal yasalarda yakınlaşma sağlanması,
- Rekabetin bozulmasını önleyici önlemler alınması,

(39) Alpar Cem ve Ogun, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, 2.b. İstanbul, Türkiye Ekonomik Kurumu, no,3, 1985, s.198-202.

- Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,
- İşçilerin istihdam sorunlarına eğilmek ve yaşam düzeylerinin yükselmesine yardım etmek amacıyla, Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması biçimindedir.

Avrupa Topluluğu'nun uzun vadeli hedefi ise ortak bir para birimi ve politikası uygulanması olan EMS (Avrupa Para Sistemi European Monetary System), döviz kurları arasındaki dalgalanmaların azaltılması, ekonomik politikaların birbirine yakınlaştırılması ve ekonomik yapıların birbirine uyumu gibi araçlarla desteklenmiştir. ECU (Avrupa Para Birimi - European Community Unit) döviz kurlarına müdahale ve kredi yardım mekanizmalarının uyumlu birlikteliğinden meydana gelir.

EIB (Avrupa Yatırım Bankası - European Investment Bank) ile, küreselleşme yolunda önemli bir yer tutan yapısal ayarlamalar konusuna ilişkin olarak, yeterince kalkınmamış yörelerin gelişme sorunlarına çözüm aranmaktadır. Üyeleri AT ülkeleriyle sınırlandırılan Banka, üye devlet kamu ve özel kesiminin Avrupa toprakları üzerindeki girişimlerine yatırım kredisi verir. Banka, yatırımın yapılacağı ülke garantisizle kredi verdiği gibi, ülke veya kuruluşların diğer kaynaklardan sağlayacağı kredilere de garantör olabilir(40).

(40) Alpar Orgun, s.211.

6.1.2. EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)

Roma Anlaşması ile kurulan AT'nun üyelik çağrısına çeşitli nedenlerle uymayan ülkeler (İngiltere, Norve, İsveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İsveçre) tarafından Stockholm Anlaşması (4 Ocak 1960) ile kurulmuştu. Daha sonra bu birliğe Finlandiya ve İzlanda üye olarak iştirak etmiş, İngiltere, Danimarka ve Portekiz üyelikten ayrılmış, yerine Lichstein Prenslığı üye olarak kabul edilmiştir(41). Günümüzde EFTA yedi üyeli bir serbest ticaret bölgesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

EFTA siyasi bir kuruluş değil, fakat bir serbest ticaret ve işbirliği anlaşmasıdır. Üye ülkeler kendi aralarında belirli bir zaman dilimi içinde (kuruluş tarihinden itibaren 10 yıl) uyguladıkları gümrük tarifelerini kaldırmayı kabul etmişlerdir. Ancak 3. ülkelere karşı her ülke kendi tarifelerini uygulamakta serbesttir. Bu haliyle EFTA'nın AT'a nazaran daha gevşek bir işbirliği kuruluşu olduğu görülür. EFTA çok yönlü ve geniş kapsamlı bir entegrasyondan yana değildir.

6.1.3. NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)

Yeni uluslararası işbölümü arayışlarında önemli bir alternatif olarak görülen kutuplaşma olgusunun üç kutbundan biri olan NAFTA, ABD, Kanada, Meksika arasında 1993 yılında imzalanan bir anlaşmayla Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulması biçimindedir.

(41) Alpar Orgun, s.192.

6.1.4. COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)

CMEA adıyla da anılan kuruluş, bir ekonomik bütünleşme hareketi olarak, üye ülkelerin merkezi planlama doğrultusunda ekonomilerini birbirlerini tamamlayıcı yönde geliştirmelerini, sanayilerini güçlendirmelerini ve topluluk olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini amaçlar.

6.2. Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkelerde Gerçekleştirilen Ekonomik Entegrasyonlar

6.2.1. RCD (Kalkınma için bölgesel İşbirliği Teşkilatı)

Çeşitli tercihli ve işbirlikçi politikalar yoluyla Türkiye, İran ve Pakistan arasında ekonomik, sosyal ve politik alanlarda karşılıklı bağımlılık temin etmek üzere 1964'te kurulmuştur. Amaçları, ticaret ilişkilerinin genişletilmesi ve serbestleştirilmesi nakliyat ve sigortacılık hizmetlerinin yerleştirilmesi, turizmin geliştirilmesi, ulaşım ve haberleşmenin iyileştirilmesi, teknoloji alışverişi ve ortak sanayi projelerinin oluşturulması gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yaparak bölge ulusları arasında karşılıklı dostluk ve anlayışın genişletilmesi onları birbirine yaklaştıran ve aralarında sağlam bir işbirliğine temel teşkil eden kültürel ve tarihsel bağların daha da kuvvetlendirilmesi olarak özetlenebilir(42).

(42) Ortadoğu'da Ekonomik..., s.192.

6.2.2. LAFTA (Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)

1960'da Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Paraguay, Peru ve Uruguay tarafından kurulmuştur. 1961'de Ekvator ve Kolombiya 1966'da Venezuela üyeliğe kabul edilirken 1969'da Şili ve Peru Andean Paktı'na katılmak için üyelikten ayrılmışlardır(43).

Gerçekleştirilen çalışmalarla Birlik içi tarifelerde önemli indirimler sağlanmış, ortak gümrük tarifelerinin uyumlaştırılmasında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Ticaretin içe dönmesi sonucu, birlik içinde sanayileşmenin hızlandığı görülmüş, dışardan ithal edilmekte olan birçok endüstriyel ürün bölge içinde de üretilmeye başlanmıştır(44).

6.2.3. ANDEAN Paktı (And Ülkeleri İşbirliği)

1969'da Şili, Kolombiya, Bolivya, Peru ve Ekvator tarafından kurulan gümrük birliğidir. Venezuela Pakta 1973'de girmiş, Şili ise 1976'da çıkmıştır.

Amacı; karşılıklı yarar sağlayacak anlaşmalar kanalıyla yapılacak teknoloji transferiyle bölgesel temelde belirli sanayilerin geliştirilmesi ve rasyonel-

(43) Manisalı, s.176.

(44) Alpar Ongun, s.223.

leştirilmesi ile ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasıdır.

6.2.4. CACM (Orta Amerika Ortak Pazarı)

Bir ortak pazar oluşturulması konusunda ye ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesi amaçlanmıştır.

6.2.5. CFTA (Karayipler Serbest Ticaret Bölgesi)

Karayip bölgesi ülkelerince kurulmuştur (Antigua, Jamaika, Trinidad, Tobago, Barbados, Belize... gibi).

6.2.4. ASEAN (Güneydoğu Asya Ulusları Topluluğu)

Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından kurulmuştur. Serbest Ticaret Bölgesi uygulamasını hızlandırılarak Bölgesel Ortak Pazara geçilmesi ile sanayinin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

6.2.7. Asya Birliği

İran, Sri Lanka, Hindistan, Pakistan Nepal ve Bangladeş tarafından kurulmuştur. En önemli gelişmeyi, bölge ülkeleri arasında ulusal paralarını

kullanarak döviz rezervlerinden ve kambiyo masrafından tasarrufta bulunarak kaydetmiştir(45).

6.2.8. UDEAC (Orta Afrika Formülü ve Ekonomi Birliği)

Gümrük Birliği özellikleri taşır. Bir taraftan üyeler arasında tarifelerin ortan kaldırılması, diğer taraftan da ortak bir dış tarife uygulanması amaçlanmıştır.

6.2.9. EAEC (Doğu Afrika Ekonomik Topluluğu)

1967'de Kenya, Uganda ve Tanzania tarafından kurulmuştur. Amacı, ülkeler arasında ortak bir pazarın kurulması ve hizmet sektörlerinde ortak projelerin gerçekleştirilmesidir.

6.2.10. AEC (Arap Ekonomik İşbirliği)

6.2.10.1. Arap Birliği

Amacı, birlik üyelerinin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal programlarını güçlendirmek ve aralarında eşgüdüm sağlamaktır.

(45) Ortadoğuada Ekonomik... s.203.

6.2.10.2. Arap Ekonomik İşbirliği Konseyi

Üyelerin arasında, Irak, Ürdün, Kuveyt, Libya, Moritanya, Somali, Sudan, Suriye, Yemen gibi ülkelerin yarattığı konsey, bölgesel bir konsey olarak ekonomik ve sosyal kalkınma çerçevesinde ekonomik bütünleşmeyi amaç edinmiştir(46).

6.2.10.3. Arap-Magrip Birliği

Kuzey Afrika (Magrip) ülkelerince kurulan birlik, AT'yi örnek alarak bir gümrük birliği ve Ortak Pazar oluşturmayı amaçlamıştır(47).

6.2.11. GCC (Körfez İşbirliği Konseyi)

Basra Körfezindeki Arap ülkelerince kurulan konsey, ekonomik, askeri ve politik işbirliğini gerçekleştirir.

6.2.11.1. Araplararası Birleşmelere Kaynak Sağlayan Kuruluşlar

Arap İktisadi ve Sosyal Kalkınma Fonu:

Arap ekonomilerin kalkınması için hem kamu hem de özel kesim yatı-

(46) Arap Ekonomik İşbirliği Konseyi, Ana Britannica, Cilt 1.

(47) Arap Magrip Birliği, Ana Britannica, Cilt 1.

rımlarını destekler.

Arap Para Fonu:

Fon Arap Birliği'nin üyelerine, sermaye piyasalarını geliştirmek, ödemeler dengesi ve döviz sorunlarına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.

Arap-Afrika İktisadi Kalkınma Bankası:

Kalkınma projelerine mali destek sağlamak amacıyla kurulmuştur.

6.2.12. OIC (İslam Konferansı Örgütü)

1971'de Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde kurulmuştur. Örgüt, üye ülkelerin toplumsal, ekonomik, bilimsel ve kültürel etkinlikleri arasında eşgüdüm sağlayarak islami dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlar. Bağlı Kuruluşlar Uluslararası İslam Haber Ajansı, İslam Kalkınma Bankası, İslam Dayanışma(48) Fonu ve Dünya İslam Eğitim Merkezi'dir.

6.2.12.1. İslam Kalkınma Bankası

1975'te 22 üye ülke tarafından kurulmuş olan bankanın şimdiki üye sayısı 43'tür.

(48) "İslam Konferansı örgütü", Ana Britannica

Amacı islam ülkelerinin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, bunun için kaynak sağlamak, üyeler arasındaki ticari ve sınai işbirliğini geliştirip güçlendirmektir. Hesap birimi olarak SDR'ye (Özel çekme hakkı - IMF para birimi) eşit olan islam dinarını kullanan bankanın üyeleri, toplam ithalatların ancak % 10'unu birbirlerinden yapmaktadırlar. Bunun nedeni ise üye ülkelerin genelde benzer ürünleri üretmeleridir.

Üçüncü Bölüm

KÜRESELLEŞME ve BÖLGESELLEŞME EĞİLİMLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU

1. TÜRKİYE'NİN KÜRESELLEŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ YERİ

21. yy.'ın sistemi olarak kabul edilen küreselleşme önlenemez bir olgudur. Türkiye, küreselleşme sürecini akılcı bir şekilde izleyerek, ona katılarak ve her eğilimde bulunduğu konumu çok iyi değerlendirerek bu yeni sistemden mümkün olabilen en yüksek faydayı elde etme yollarını bulmak durumundadır.

Türkiye'nin küreselleşme süreci içine dahil olma çabası 1980 sonrası dünyaya açılma politikaları, dünya ekonomileriyle entegre olma yolundaki resmi girişimlerinde açıkça izlenmektedir. Bölgesel işbirliklerinin küreselleşme için bir hazırlık safhası olduğu görüşünden hareketle Türkiye AT'ye üye olmuştur. Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerle serbest ticaret alanı oluşturmak üzere Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin temelini atmıştır(49).

(49) Sami Kohen, "Avrupa'da Entegrasyon ve Milliyetçiliğin Boyutları", İktisat dergisi, Sayı 322-323, Ocak Şubat 1992, s.3.

1980'lerle beraber ivme kazanan liberalizasyon süreci, Türkiye'nin iktisadi ve sosyal yapısındaki nitelik değişimiyle birlikte günümüze damgasını vurmaktadır. 1980'ler öncesi ithal ikameci olarak ifade edilen sanayileşme politikalarının uygulandığı Türk ekonomisi, 1923-29 arası yaşadığı liberalleşme sorunlarını son 15 yıldır çok daha boyutlu bir şekilde yaşamaktadır ve daha radikal bir nitelikte, dünya konjonktürünün de belirleyici etkisiyle, önemini katlayarak devam ettirmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bununla birlikte, nitelik olarak 1980'lerle beraber şekillenen bu konunun gelişmiş ekonomilerdeki yansımalarını oldukça net bir şekilde görebilmemize rağmen, gelişmekte olan ülkelerin bu bağlamdaki dönüşümünü kavramak daha karmaşık bir işlemi gerektirmektedir. Bu konunun ortaya çıkarılması uluslararası ekonomik ve sosyal verilerin doğru bir metodoloji ile değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Ancak genel tanımlamalar dahilinde baktığımızda, Türkiye'nin liberalizasyon sürecinin salt ülke boyutunda bir nitelik taşımamakta olduğu ve küresel değişimin ve yapılanma süreci ile doğrudan bağlantılı olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Farklı çevreler tarafından değişik yorumlamalara tabi tutulan küreselleşme kavramının, aslında, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan ve 90'lara kadar hüküm süren uluslararası sistemin işleyişinden farkı, ideolojik niteliğinden çok iktisadi boyutunun belirleyici olmasıdır. Merkez ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler açılarından yüklenilen misyonlardaki nitelik dönüşümü, bundan sonraki yeni dünya düzeninin yapısal niteliğini de gösteriyor. Bu nedenle küreselleşmeyi salt eski sistemin yeni söylemi olarak ifade etmek, konunun önemini gözardı

etmek olacaktır. Ancak, küreselleşme söylem olarak çok şeyi ifade etmesine rağmen kendi içinde de çelişkiler taşımaktadır.

Yeni blokların oluşması, etnik sorunların ve çatışmaların çığ gibi büyümesi gibi yine de her sistemde olduğu gibi küreselleşmenin de hüküm sürdüğü yeni dünyada çelişkilerin olması son derece doğaldır. Önemli olan, gelişen süreç içinde yeni dünya düzeninin bu sorunlara ne kadar rasyonel çözümler getireceği ve dengelerin oluşturulmasında ne kadar etkili olabileceğidir.

Dış basıncı takip edildiğinde, iş çevrelerinin yeni düzende, kendilerini yeniden ifade ettiklerini, çevre faktörlerini yeniden gözden geçirdiklerini, rekabet edebilirlik kıstaslarını yeniden belirlediklerini ve yeni yapılanmaya uygun mikro bazda üretim sistemlerinde değişiklikler yaptıklarını gözlemlemek mümkündür. Yani, yeni dünya düzeninde avantajlı konuma gelmişlerdir. Ancak, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri açısından durumun bu kadar da kolay açıklanabilir olmadığı da bir gerçektir. Bu ekonomiler yeni yapılanma sürecinde, blokları içinde kendilerine yer edinmeye ve buralarda da tutunmaya çalışmaktadırlar. Türkiye için ise bu bloklardan hangisinin içinde yer alacağını cevabı 30 yıllık uğraşlarımızda gösterdiği gibi Avrupa Birliği olmuştur.

1.1. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği iki veya daha fazla ülkenin kendi toprakları arasında malların serbest dolaşımını sağlamaları, yani gümrük vergilerini kaldırmaları, üçüncü ülkelere karşı aynı gümrük vergilerini uygulamalarıdır. Malların serbest

dolaşımını engelleyici her türlü kısıtlama ve korumacı engel, gümrük birliği uygulanan ülkeler arasında ortadan kalkan Gümrük Birliği'ne dahil taraflar, birbirlerine gümrük vergisine eş etkili başka vergiler (Örneğin fonlar) uygulayamazlar. Gümrük Birliği'ne taraf iki veya daha fazla ülkeden herhangi birinin topraklarına gümrüklenerak giren mal, tüm taraf ülkelerin gümrük sınırları içinde serbest dolaşımdadır. Bu noktadan hareketle Gümrük Birliği kısaca bir dış ticaret anlaşmasıdır. Hem de 12 Eylül 1963'de Ankara Anlaşmasıyla yani tam 32 yıl evvel temelleri atılmış bir anlaşmadır. Ankara Anlaşması nihai olarak tam üyelik öngören bir çerçeve anlaşmasıdır. Tam bütünleşmenin sağlanması için bu çerçevenin katma protokoller ve ortaklık konseyi kararları ile doldurulması hedeflenmiştir. 23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanan ve 1 Ocak 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol, malların serbest dolaşımının sağlanması için bir takvim oluşturan sınai ürünlerde sağlanacak olan Gümrük Birliği'nin yanısıra Türkiye'nin ortak tarım politikası uygulamalarına yaklaşmasını sağlayan, kişilerin, hizmetlerin serbest dolaşımı ve ekonomik politikaların yaklaştırılması ile ilgili ilke ve uygulama kararları içeren bir ek anlaşmadır. Katma Protokol'e göre Türkiye 1971 yılından itibaren, sanayi ürünleri gümrüksüz ve kısıtlamasız olarak AET'ye ihraç edebilme hakkını elde ederken, 1973 yılından itibaren 27 yılda AET'ye karşı gümrüklerini aşamalı olarak sıfırlama yükümlülüğünü üstlendi. Bu süre için de AET'nin de katkıları ile Türkiye Gümrük Birliği'nin yaratacağı rekabete hazır hale gelecektir. Her iki taraftan kaynaklanan sebeplerle zaman zaman kesintiye uğrayan ve 1982'de dondurulan ilişkiler 1986 yılında tekrar canlanmaya başladı. Türkiye 14 Nisan 1987'de sürpriz sayılabilecek bir şekilde tam üyelik başvurusunda bulundu. Bu tarihten itibaren ertelenmiş olan Gümrük Birliği yükümlülükleri hızlandırılmış yeni bir takvim çerçevesinde yeniden yerine getirilmeye başlandı. 6 Mart 1995'de toplanan Türkiye - AB, ortaklık

konseyi Gümrük Birliği'nin 1 Ocak 1996'da tamamlanması için gereken koşulları belirledi.

Gümrük Birliği 1 Ocak'ta yürürlüğe girdi. Ortaklık Konseyi 30 Ekimde Lüksemburg'ta yaptığı toplantıda, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin tamamlanması için gerekli yasama yükümlölüklerine yerine getirmiş olduğuna karar verdi. 13 Aralık'ta milyonlarca Türk tarafından canlı yayında izlenen oturumunda Avrupa Parlamentosu yaklaşık üçte iki çoğunlukla Gümrük Birliği'ni onayladı.

Gümrük Birliği, kapsamındaki bütün sanayi malları ile işlenmiş gıda ürünlerinin gümrük vergilerine, eş etkili mükellefiyetlere ve miktar kısıtlamalarına tabi olmaksızın ve diğer engellerle karşılaşmaksızın serbest dolaşımını garanti eder.

Gümrük Birliği, kapsamında yer alan ölkelerin, üçüncü ölkelerden gelen bütün mallara ortak bir gümrük tarifesi uygulamalarını sağlar. Gümrük vergileri ödendikten sonra bu mallarda serbest dolaşıma girer. Ancak, Türkiye'nin tarım sistemi Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikası ile bağdaşmadığından tarım ürünleri Gümrük Birliği kapsamı dışındadır (Tam üyelik söz konusu olduğunda, ortak tarım politikasıyla bağdaşma zorunluluğu aranır)(50).

Aslında Gümrük Birliği'ne eşlik eden birçok yeni işbirliği alanı vardır. Bunların arasında makro-ekonomik diyalog ortak girişimlerin ve başta orta ve küçük ölçekli işletmeler olmak üzere işletmeler arası işbirliğinin teşviki dahil

(50) Güncel Avrupa Dergisi, Ocak 1996, s.1.

sanayi kesiminde işbirliği, enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon gibi alanları kapsayan Trans-Avrupa Alt Yapı ağları, Avrupa enerji şartına katılım dahil enerji alanında özel işbirliği; çevre kalitesinin bozulmasına karşı mücadele ve Kopenhag'da bulunan Avrupa Enerji Ajansı'na erişim dahil çevre konusunda işbirliği standartlar ve mevzuat dahil telekomünikasyon alanında özel işbirliği, araştırma ve teknoloji geliştirme dahil bilim alanında işbirliği, istatistik konusunda işbirliği adalet ve içişleri konularında işbirliği, tüketicinin korunması, kültürel mirasımız hakkındaki bilgimizin artması dahil kültür alanında işbirliği Türkiye'nin görsel işitsel araçlar sektörüne destek dahil bilgi ve iletişim alanında işbirliği, birlik ülkelerinde yasal olarak çalışmakta olan işçilerin durumu hakkında diyalog dahil sosyal alanlarda işbirliği dış politika ve güvenlik gibi karşılıklı ortak çıkarlarla ilgili alanlarda siyasal diyalog ve Trans-Avrupa boyutuna öncelik vererek Türkiye ile Avrupa Birliği kurumları arasındaki danışma ilişkilerinin düzenlenip Birlik'in kurumsal çerçevesinin güçlendirilmesine yönelik kurumsal düzeyde işbirliği sayılabilir.

Bütün bunları çok kapsamlı bir bütünleşme programını oluşturmaktadır. Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler yeni bir tarihsel döneme girdi. Bu durağan bir ilişki olmayacaktır.

– Kısa vadede kamu gelir-gider dengelerinde değişiklikler beklenmektedir. Kamu gelirlerinde azalma, kamu giderlerinde artış olacağı düşünülmektedir.

Gümrük Birliği sonrası azalan kamu gelirlerinin, vergi gelirlerinin arttırılarak telafi edilmesi (özel tüketim vergisi... vb) beklenmektedir. Dolaylı vergiler-

deki artışın enflasyon ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri ile dolaysız vergilerdeki artışın büyüme yatırımlar ve yabancı sermaye girişi açısından yaratacağı sakıncaları en aza indirmek hedeflenmelidir. Bununla beraber dış ödemeler dengesinde meydana gelecek değişiklikler önem taşımaktadır. Bunun nihai bir sonucu olarak devalüasyon beklentisi mevcuttur.

Gümrük Birliği oligopolleşmeyi engelleyecek rekabetçi piyasa yapısının oluşmasında etkili olacaktır. Aynı zamanda tekel ve az sayıda firmanın hakim olduğu piyasalardaki aşırı rantların düşecek olması, Türkiye'yi verimliliğe götürecektir, Türk firmaları teknoloji yoğun üretime geçerek kaynaklar verimli kullanabilecektir. Gümrük Birliği'nin, para, maliye, faiz ve kur politikaları arasındaki uyumu, ekonomimizin rekabet gücünü genel olarak belirleyici etki olacaktır. Dış açıkların hızla büyümesini önlemek için gerçekçi bir kur politikası alınması ve ekonominin daraltılması gerekecektir(51).

Uzun vadeli değişikliklerde ise rekabet gücünün artması, işsizlik oranında hissedilebilir bir düşme, eğitilmiş iş gücünün sayısında yükselme, milli gelirin artması ve yabancı sermayenin yükselmesi gibi olumlu beklentiler mevcuttur.

1.2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)

1980'li yılların sonundan itibaren belki insanlar arasında en yaygın terim olma özelliğini kazanan "Küreselleşme" Dünya Ekonomisinde bütünleş-

(51) Ali Coşkun, "Türkiye ve Gümrük Birliği", Sanayi Odası dergisi, Sayı 356, Kasım 1995, s.58.

meyi hedef almaktadır. Bu bütünleşme,

- Ülke Ekonomisinin Dünya Ekonomisi ile Bütünleşmesi
- Bölgesel Entegrasyona dahil ülke ekonomilerinin Dünya Ekonomisi

ile

bütünleşmesi şeklinde alabiliriz.

Ülke ekonomisinin Dünya ekonomisi ile bütünleşmesi için ülkenin Dünya pazarlarında potansiyel bir ekonomik güce sahip olması gereği pekçok gelişmekte olan ülke için söz konusu olmadığından ülkelerarası bölgesel işbirliğine gitmek zaruri bir sonuç olmaktadır.

Gelişen bu şartlar altında, Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerarası serbest ticaret alanı oluşturulması amacıyla, 1989 yılı sonlarında kariyerini Dışişleri Bakanlığı Washington Büyükelçisi olarak sürdüren Şükrü Elekdağ tarafından KEİB (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi - BECR - Blacksea - Economic Cooperation Region) fikri ortaya atılmıştır.

Başlangıçta örgütün Türkiye, SSCB, Romanya ve Bulgaristan arasında kurulması söz konusuydu. Bu işde önderliği Türkiye yapmış, etken bir rol oynamıştır.

SSCB dağılınca bu kez yeni cumhuriyetlerin katılımı söz konusu olmuştur. Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Bulgaristan ile ayrıca katılma isteği belirten, Arnavutluk ve Yunanistan'ın kurucu üye olduğu, Türkiye'nin önderliğinde 11 üyeli bir örgüt

kuruldu. Anlaşma Haziran 1992'de imzalandı. Örgüt Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) adını aldı.

İlk tasarımda KEİB'in AT benzeri bir gümrük birliği ya da bir serbest ticaret bölgesi niteliği taşıması düşünülmüştür. Oysa piyasa kurumları hiç bulunmayan, merkezi planlamadan daha henüz tam çıkamamış fiyat sisteminin "Rekabet fiyatlarının oluşumu"yla ilişkili hiçbir kurumunun bulunmadığı, paraları konvertibl olmadığı gibi ticari bankaların dahi gelişmediği ülkeler arasında bunun olanaksızlığı kısa sürede anlaşıldı. Sarp sınır kapısından "sınır ticareti" diye giren mallar o denli akıl almaz fiyatlara satılabiliyor ve öyle haksız rekabet yaratıyordu ki, yetkililer bunu bir hedef olarak benimsemekle yetindiler. İmzalanan anlaşma altyapı (ulaştırma, haberleşme, enerji); ekonomik, istatistiksel bilgi alışverişi; bilim ve teknoloji veterinerlik, sağlık, eczacılık, tarım ve tarıma dayalı sanayiler ve madencilik -mineral hammaddelerin işlenmesi, enformatik ve turizm alanlarında işbirliğini öngörüyor özel girişimin gelişmesine karşılıklı destek vermek de hedefler arasında; küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi çifte vergilendirmenin kaldırılması ve karşılıklı dolaysız(52) yatırımların teşviki bu arada sayılabilir.

Türkiye önderliğindeki bu girişime Karadenize kıyası olmadığı halde kendi isteğiyle katılan Yunanistan kısa süre sonra bu işbirliğini baltalamak üzere bir yeni girişim başlatmıştır. Kültürel milliyetçiliğin etken ideolojiye dönüşmesinden yararlanarak, Ortodoks Kilisesi etrafında bu bütünleşme teklifiyle ortaya çıktı. Böylece araları hep çekişmeli olmuş Rum Ortodoks Kilisesi ile Rus

(52) Gülten Kazgan, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Nisan 1995, s.251.

Ortodoks Kilisesi'nin çekirdeği oluşturduğu bir bütünleşme hareketi gerçekleşecekti. Bunun ilk habercileri Bosna iç savaşında ortaya çıkmıştır.

Müslüman Boşnaklar karşısında Sırp'ları desteklemede Ruslar ve Yunanlılar birleştiler. Yunanlıların PKK'ya verdiği destek ve Moskova'da yapılan toplantıda Sırp, Rus, Yunan, Kıbrıs Rum ve PKK işbirliği ise bir diğer haberciydi. Kısacası, Yeni Düzenin kültürel milleyetçiliğe dayalı ideolojisi, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini sınırladığı gibi, KEİB çerçevesindeki ilişkileri de sınırlayabilmektedir.

Ancak KEİB'in kısıtları bundan ibaret değildir. Bir kere, örgüte dahil ülkelerin birçoğunda iç savaş veya kargaşa ya da ülkelerin kendi aralarında savaş var. Gürcistan birinciye, Azerbaycan-Ermenistan savaşı ikinciye örnek. Ayrıca üyelerin birbirlerindeki etnik azınlıklar ciddi gerilim kaynağı. Arnavutlukta Yunanlılar, Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türkler, eski SSCB Cumhuriyetlerindeki Ruslar. Bu ülkelerin çoğunluğu iç ekonomik ve sosyal kargaşa içinde, başta Rusya ve Ukrayna, piyasa kurumları yerleşemiyor. Nihayet, KEİB'in ciddi boyutta işlerlik kazanmasını kolaylaştırabilecek Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası'nda önder rolündeki Türkiye'de değil, Yunanistan'da Rusya'nın desteğiyle kurulmuştur. Bu bakımdan KEİB'in çok boyutlu kısıtları vardır.

Bütünleşen ülkelerin Dünya pazarında daha etkin olduğundan hareketle kurulan KEİB, özellikle eski Sosyalist Blok Ülkesi üyelerin, piyasa ekonomisine geçme sürecinde büyük sorunlarla karşılaşmaları nedeniyle, herhangi bir Ekonomik Bütünleşme Modeli içine yerleştirilmemiştir.

KEİB'le ilgili olarak düzenlenen ilk resmi toplantıda, Türkiye'nin sunduğu Karadeniz Havzası ülkelerinin aralarında bir "Serbest Ticaret Bölgesi" kurulmasına ilişkin öneri, üye ülke performansları da dikkate alınarak nihai anlaşmada "Bölgesel Bir Ekonomik İşbirliğini yönetecek İlkelerin Envanteri niteliğinde Bir Çerçeve Belgeye" dönüşmüştür. Dolayısıyla anlaşmanın ilk hedefi üyeleri arasında bir Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulmasıdır(53).

1.2.1. KEİB'in Türk Ekonomisine Sağlayacağı Yararlar

KEİB'e üye ülkelerin tümü, alt ya da üst orta gelirli ülkeler konumunda. Bunların arasında, eğitim, kültür, temel bilimler, teknoloji ve askeri sanayi açısından en gelişmiş Rusya Federasyonu, pazar genişliği açısından en büyük olanı yine Rusya, Ukrayna onu izliyor. Piyasa kurumlarının gelişmişliği ve dünyayla bütünleşme açısından Türkiye'yle Yunanistan ilk yen dünya alıyor. Ama ABD ile karşılaştırıldığında bu ön safta yer alan ülkeler bile çok geri teknoloji, sermaye, Dünya ekonomisinde geçerli paralara sahip olma uluslararası finans kaynaklarını elde tutma gibi güç kaynaklarından hiçbirine sahip değildirlere. Diğer küçük boyuttaki ülkelerde ise ne Rusya'nın biçim teknoloji gücü, ne piyasa ekonomisine ilişkin bir altyapı var. Dolayısıyla KEİB hiçbir açıdan ABD ile ilişkileri ikame edebilecek nitelikte değil.

Bütün bunlara rağmen yine de her üye için KEİB'den sağlanabilecek yararları var. Özellikle de Türkiye için OECD ülkeleri dışında, hem dış ticaret, hem müteahhitlik hizmetleri hem dolaysız yatırımlar açısından yeni olanaklar

(53) Şükrü Elekdağ, "KEİB Nedir? Ne Değildir"? Hürriyet, 11 Eylül 1992, s.8.

ortaya çıkmış oluyor.

KEİB ülkeleri arasında her açıdan Türkiye'nin ilişkilerinin en yoğun olduğu ülke Rusya Federasyonu ülkenin genişliği ve nüfus büyüklüğü kadar, doğal gaz anlaşmasının yarattığı olanaklar bunda rol oynuyor. Dünyanın geri kalan kısmında olduğu gibi Türkiye, çok büyük dış ticaret açıkları vermeye başlandı. Ne var ki bu alanda müteahhitlik hizmetleriyle gelir kazanabiliyor(54).

Başta Romanya ve Bulgaristan, Rusya Federasyonu, her yerde küçük hizmet işletmelerinde Türkiye kökenliler sayılarının çokluğuyla dikkati çekiyor. Merkezi planlı ülkelerde, geçmiş bu tür işletmeler çok azdı. SSCB ise yük gibiydi, pazarlama kesimi hiç gelişmemişti. Bu diğer hizmet faaliyeti olarak bankaları devreye girmiştir. Özellikle bu bölgedeki ülkeler çağdaş bankacılık tekniklerini bilmediklerinden çok sayıda Türkiye kökenli banka KEİB ülkelerinde, başta Rusya, temsilcilik ve diğer yollardan yerleşiyor, Romanya'yla bir ortak banka kurma girişimi var.

Gelişen bu ilişkiler, Türk ekonomisine yeni topraklarda yeni iş alanlarında alternatifler yarattığı için önem taşımakta. Gerçi 1990'lı yıllarda, Türkiye ihracatının % 62-65 arasındaki bir oranı OECD ülkelerine yönelik AB ülkelerinin payı burada 51-52 puan tek başına Almanya'nın 25 puan. Oysa KEİB ülkelerine yapılan ihracat toplam Türkiye ihracatının % 10'unu ancak ulaşıyor.

Amaçları uzun dönemde gerçekleşecek bir ekonomik bütünleşme hareketi olmasına karşın, KEİB'in siyasi birtakım misyona da sahip olduğu unutulmamalıdır.

(54) Gültan Kazgan, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Nisan 1995, s.253.

KEİB ülkelerinin bir kaçı dışında (Arnavutluk, Romanya, Azerbeycan gibi) diğerleriyle Türkiye'nin sık sık simgesel çekişmeleri olabiliyor (Bulgaristan'la Türk azınlıkları, ermenistan'ın tarihsel kavgaları gibi).

Ticari ilişkiler karşılıklı geliştikçe, bu gelişmeden her iki taraf da ekonomik çıkar sağladıkça, siyasal gerilimlerin azalması ve bunun da, askeri harcamaların Türkiye'nin kalkınması aleyhine büyümesini önlemesi beklenmektedir.

1.2.2. KEİB'in Genel Değerlendirmesi

KEİB Projesi, üye ülkeler arasında mevcut geleneksel bağlar, coğrafi yakınlık ve birbirleri için fayda arzedeabilecek ekonomik yapılarından istifade ile serbest pazar ekonomisi ve demokrasiyi esas alan işbirliği içinde, Dünya ekonomisiyle bütünleşme aşaması olarak tarif edilmektedir.

Büyük bir pazarı kapsayan KEİB, siyasi zorlamayla kurulduğundan başarılı olmayan RCD'nin aksine, üye ülkeler tarafından gösterilen arzu ve giderek artan karşılıklı ekonomik ihtiyaç ve yarardan kaynaklanmıştır.

Demokrasinin kurumlaşması ve gelişmesi için güçlü bir ekonominin gerekliliğinden hareketle, hemen bütün ülke yönetimlerinde ekonomik işbirliği yönünde samimi siyasi vadenin bulunması uluslararası konjonktürün bu projenin hayata geçirilmesi için müsait bir durum arzemesi bölgedeki eski sosyalist ülkelerin Batı Dünyası'yla bütünleşmeleri için Türkiye ve Yunanistan misali "Çevre" devletine ihtiyaç duymaları gibi faktörler gözönüne alındığında akılcı bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

KEİB'in vurgulanan asıl amacı ekonomik olmakla birlikte, kısa vadedeki işlevi siyasaldır. Bölgedeki anlaşmazlıkları yumuşatarak siyasetçilerin birbirleriyle konuşmalarını sağlayacaktır. Rusya-Ukrayna-Moldova ve Romanya arasında Doğu Moldova'daki Trans-Denyester bölgesine ilişkin hak Rusya-Ukrayna arasındaki Karadeniz filosu ve nükleer silahların paylaşımını ve kurum sorununu da kapsayan siyasal, askeri ve ekonomik çekişme Azerbeycan-Ermenistan arasında sıcak bir çatışmaya dönüşen Dağlık Karabağ bölgesi sorunu, Gürcistan'daki etnik çarpışmalar ve iç savaş, Arnavutluk'un Kosova'daki arkadaşlarına duyduğu yakınlık, Türkiye ve Yunanistan arasındaki artık kanıksanmış olan görüş farklılıkları ekonomik gelişme ve işbirliği için neden siyasal istikrara gereksinim duyulduğunu açıklamaktadır.

KEİB, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin kalkınmalarını ve uluslararası rekabet edebilirliklerini sağlayabilecek ve geliştirebilecek olması bakımından olumlu bir adımken siyasi başarısı Türkiye'ye aittir.

Karadeniz'de bir işbirliği fikrini ortaya atan, tartışan ve geliştiren ülkemiz, anlaşmazlıkları içinde bocalayan ülkelere bir imza altında biraraya getirmekle, yeni Dünya düzeni kavramı ile çokça sözü edilen geo-stratejik değerinin daha da arttığını belgeleyerek bir bölgesel güç olma yolunda olduğunu göstermiştir. Artık sadece bölgede çıkarı olan ABD, Batı Avrupa, Japonya gibi gelişmiş ülkeler değil bölge dışı gelişmekte olan ülkelerde Türkiye'nin artan önemini teyid etmektedirler.

Hindistan'ın Türkiye'nin KEİB'le yeni bağımsızlıklarını kazanan orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle ilişkisini dikkate alarak Dışişleri Bakanlığı'nda yeni bir düzenleme yapması ve Türkiye'yi bu bölgeyle birlikte inceleyen bir bölüm

oluşturması, bunun en güzel örneğidir.

Gerçekten de etkin bir siyasal güç olmanın ekonominin düzeyinden ayrı tutulamayacağı gözönüne alınırsa bölgesel bir ekonomik merkez olma yolunda çaba sarfeden Türkiye için KEİB ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri eşsiz bir fırsat sunmaktadır. KEİB'in zaman içinde gerçek bir ekonomik bütünleşme hareketine dönüşmesiyle Türkiye bu bölgenin doğal sözcüsü olarak önemini daha da attırarak Türkiye'yi ve aynı zamanda diğer KEİB üyesi ülkeleri AT ve diğer ekonomik siyasi güçler karşısında zayıf bir konuma itilmekten kurtaracak.

Eski SSCB pazarlarına giren Türk firmalarının günümüze kadar kaydettikleri gelişme ve Doğalgaz anlaşması çerçevesinde arttırılan ticaret hacmi, özellikle Azerbeycan ile Romanya'da gerçekleştirilen yatırımlar, gelişen kıyı ve sınır ticareti bölgedeki ülkelerin hemen hepsinin Türkiye'yi ticari partner olarak görmeye başlamaları; KEİB'in sunduğu potansiyelin ve Türkiye'ye etkilerini dikkatle ele almayı gerektirmektedir.

1.2.3. KEİB'in Önündeki Sorunlar

KEİB'in karşılaştığı sorunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.2.3.1. Siyasal İstikrarsızlık

Rusya-Ukrayna-Moldova ve Romanya arasında Doğu Moldova'daki Trans-Dinyester Bölgesi'ne ilişkin hak iddiaları, Rusya-Ukrayna arasındaki Karadeniz Filosu ve nükleer silahların paylaşımını ve Kırım sorununu da içeren,

siyasal, askeri ve ekonomik çekişme, Azerbaycan-Ermenistan arasında sıcak çatışmaya dönüşen Dağlık Karabağ sorunu, Gürcistan'daki etnik çatışmalar ve iç savaş, Arnavutluk'un Kosova'daki ırkdaşlarına duyduğu yakınlık, Türkiye ile Yunanistan arasında artık kanıksanmış olan görüş farklılıklarının yanında özellikle politik uygulamalarını değiştiren eski Sosyalist Ülkelerde, demokrasi yanlılarıyla tutucu komünistler arasındaki iktidar mücadelesi; Karadeniz Havzası'ndaki önemli siyasal istikrarsızlık kaynaklarını oluştururken, ülkeleri ve Dış Dünya'yı olası bir tehditle karşı karşıya bırakmaktadır.

1.2.3.2. Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasında Mevzuata İlişkin Sorunlar

Serbest piyasa ekonomisine geçiş doğrultusunda özellikle eski Sosyalist ülkelerde dış ticaret, kambiyo (konvertibilite), bankacılık, gümrük ve vergi ile yabancı sermaye gibi ticari ve finansal mevzuatta gidilen değişiklikler hala bir düzene oturmadığı gibi boşluklarda mevcuttur. Hukuki altyapının henüz oturtulamamış olması, bu ülkelere yönelmek isteyen yatırımcılar açısından engel teşkil etmekte, mercilerin yetkileri net olarak belli olmadığı gibi, bazen bir konuda yetkili merci bulmakta sorun olmaktadır. Ancak bazı işadamlarımızca, eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleriyle Doğu Avrupa'daki bürokratik sorunların kendilerini pek fazla etkilemediğini söyledikleri de unutulmamalıdır.

1.2.3.3. Enformasyon (Bilgi) Eksikliği

Bu çalışmada da en büyük sorun kaynaklarından birisini teşkil eden bilgi (enformasyon eksikliği), bu ülkelerin ekonomik varlıklarının envanterinin henüz tamamlanmamış olmasından ötürüdür.

1.2.3.4. Finansman Yetersizliği

KEİB yesi ülkelerin ekonomik potansiyellerinin dış ticarete özellikle de ihracata fazla duyarlı olmaması, bu ülkeleri cari açıklar ve dış borç yükü altına sokarken ekonomilerine ivme kazandıracak yabancı sermayenin bölgeye çekilmesini gerekli kılmaktadır.

1.2.3.5. Teknoloji Yetersizliği

Kalite, maliyet yapısı, üretim düzeyindeki düşüklük ve standartlara ilişkin olarak ortaya çıkarken, ölçek ekonomilerine ve yabancı sermaye yatırımlarıyla sağlanacak teknoloji transferlerine olan ihtiyaı arttırmaktadır.

1.2.3.6. Altyapıya İlişkin Sorunlar

Genelde ulusal çıkarlar düşünülerek zmlenmiş olan ulaşım gibi altyapı sistemlerinin, üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımına tam olarak imkân

verebilmesi, mevcut kapasiteler açısından yeterli olmakla beraber yönlendirilmeler açısından güç ve yetersiz görülmektedir. Bu durum Türkiye ile BDT'de kullanılan demiryollarındaki ray açıklıklarının farklı olması gibi standart uyumsuzlukları ile birleşince yeni bir yapılanmayı gerekli kılmaktadır.

1.2.3.7. Yetişmiş İnsangücü (Eğitim) Sorunu

Çok uzun bir süre kolektivist sistemin idealleri içinde kalmış bir eğitim sistemiyle serbest piyasa ekonomisinin gereklerinden bihaber olarak yetiştirilen insangücü; ekonomik ve siyasal içerikli işbirliğinin en önemli sorunlarından birisidir.

1.2.3.8. Sosyal ve Kültürel Sorunlar

Sosyal sorunların içeriğini, eski sosyalist ülkelerde serbest pazar ekonomisi uyarınca yeniden yapılanmaların şok tedavilerde aranması oluşturur. Romanya ve Bulgaristan'da etkisi kısa sürmekle beraber yaşam düzeyinin değişmesinden (çoğunluk için düşme) ve bağımsız karar alma süreçlerinin tarihi düşmanlıkları açığa çıkarmasından kaynaklanan sosyal huzursuzluklar belki de KEİB'in geleceğinde en önemli ipotek sahibi konudur.

1.2.3.9. Çevre Sorunları

Özellikle eski Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz kıyılarında kurulan sanayi tesisleri ve Karadeniz'e akan nehirlerin getirdiği atık sular nedeniyle Karadeniz, ciddi bir kirlenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. BDT'ındaki 60 nükleer enerji santralının 20 tanesinin Karadeniz kıyı şeridinde yer alması, önlemler alınmadığı takdirde, Karadeniz'in 20 yıl sonra radyoaktivite denizi haline gelmesine yol açacaktır. Çernobil faciasının etkilerinin hâlâ devam etmesi ve mevcut nükleer santrallerin modernizasyonu için 40 milyar \$'a ihtiyaç duyulması, sorunu içinden çıkılmaz bir hale sokarken, yabancı sermayenin ülkelerinde yatırım yapmasını arzulayan Karadeniz Havzası ülkelerinin çevre konusunda titizlikle duracağını söylemek fazla iyimserlik olur.

1.2.4. KEİB Sorunlarının Çözümüne İlişkin Öneriler

Siyasal istikrarsızlık kaynaklarını kesmek üye ülkeler arasındaki ilişkileri denge haline getirmek için Karadeniz Güvenlik Konseyi türü kurumlar çözüm olarak önerilmekle beraber, KEİB Deklerasyon Metninde böyle bir konuya değinilmemiş olması, Dış Dünyaya siyasi aktivitesi ön planda olan bir proje görüntüsü verilmek istenmemesinden kaynaklanmıştır. Zirve ve komisyon toplantılarının sorunların çözümü için yetkililerin karşı karşıya gelebilecekleri ortak bir platform olarak düşünülmesi yeterli görülmüş, yeni Dünya Düzenindeki BM türü uluslararası kuruluşların çözüm sürecinde daha etkin kılınması amaçlanmıştır. Bu açıdan Bölgenin siyasal istikrara kavuşması ve sorunların çözümünde, ülke

halk ve yönetimlerinin iyiniyeti esas teşkil edecektir.

Ekonominin yeniden yapılandırıldığı eski Sosyalist Ülkelerde KEİB'in öngörülerini serbest pazar ekonomisi doğrultusunda olduğundan zorlukla karşılanmayacaktır. Unutulmaması gereken, mevcut yapılarını değiştirme aşamasındaki bu ülkelerde ekonomik işbirliğine ilişkin unsurların daha kolay gerçekleştirilebileceğidir. Bu açıdan, Bakanlıklar, Planlama Kuruluşları, Ticaret ve Sanayi Odaları'yla, Üniversite, Vakıf ve Enstitülerin, aralarında karşılıklı olarak gidecekleri işbirliği; mevzuatlara ilişkin sorunların çözümünde başarıyı yakalayabilir. Bu kuruluşlar enformasyon eksikliği, teknoloji ve altyapı sorunlarının çözümüne kavuşturulmasında da görev almalıdırlar. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde araştırmalar yapan SİAR gibi kuruluşlar ile DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) ve DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) sağlıklı bilgi ve veri toplama ile öncelikli ve uygulanabilir projeleri ortaya çıkarma yönünde yapacakları çalışmalar ile, ülke ve girişimcilere ülkelerin ekonomik envanterleri hakkında fikir verebilirler.

Bölgede dış ticaret döviz yokluğundan daha çok Barter taban esasına göre yapılmaktadır. Ticaretin geliştirilmesine öncelik vermek için, barter ve kliring (clearin) sistemleri kullanılmalıdır. Ancak, KEİB çerçevesinde ticaret hacminin büyük boyutlara ulaşması halinde barter ve kliring sistemlerinin tek başlarına yetersiz kalacak olması bir kliring merkezi (clearing house) olarak görev alacak Karadeniz Ticaret ve Yatırım Bankası'nın kuruluşunu zorunlu kılacaktır.

Gerek altyapı yatırımlarının yapılması, gerekse de ekonominin sağlıklı gelişimi için gerekli kaynakların temini ve dış ticarete ihtiyaç duyulan yabancı dövizin sağlanmasında dış kaynak akışını düzenleyecek bir Karadeniz Dış Ti-

caret ve Yatırım Bankası'nın kurulması, KEİB Deklerasyon metninde belirtilmiş ve sonrasında yapılan çalışmalarla kurulma aşamasına gelmiştir. Bankanın işleyişine ilişkin olarak şu öneriler getirilebilir;

– Sadece bölgenin değil, Dünyanın da ekonomik güçlüklerinin belirgin olduğu bir dönemde, uluslararası finans kurumlarıyla işbirliği ve tamamlayıcılık ilişkileri içinde çalışarak Dış Dünya finans fazlasını Karadeniz Havzası'na çekmelidir.

– KEİB üyesi ülkelerin kaynak yapılarının zayıf olduğunu, bir İslam Kalkınma Bankası gibi çalışamayacağını bilmeli ve gerekirse sermaye yapısında Dış Dünya ülkelerine de yer vermelidir. Benzer amaçlarla kurulan Asya Kalkınma Bankası gibi bankalar da Japon ve Amerikan sermayesiyle ayakta durabilmektedir.

– KDTYB Dünya Bankası, IBRD ile aynı işlev alanına sahip veya rekabet halinde olacak bir kuruluş izlenimini vermemeli, büyük çaplı yatırım projelerini bu bankalara götürmekten kendini mahrum etmemelidir(55).

Yine OECD'ce kullanılan Çok Taraflı Ödemeler Birliği gibi bir Karadeniz Ödemeler Birliği kurularak, üye ülke açıklarının giderilmesi için fon fazlası bulunan ülkeden, fon açığı bulunan ülkeye belirli bir faiz karşılığı aktarma yapılabilir.

Eğitim, sosyal ve kültürel sorunların çözümünde halen ülkelerin ekonomi, siyaset, kültür ve ticaret alanlarında bilgi değişimi açısından işbirliğini güç-

(55) Şükrü Elekdağ, "KDTYB", Dünya, 1 Kasım 1992, s.12.

lendirmek amacıyla görevlendirilen Karadeniz Kulübü'nün yanında, kurulacak Karadeniz Vakfı'nda yararlı çalışmalar yapabilir. Esasen AT - Avrupa Vakfı'ndan esinlenerek kurulma çalışmaları yürütülen Karadeniz Vakfı'nın amacı insanlar arasındaki yakınlaşmaya önem vererek ya doğrudan doğruya, ya da mevcut kuruluşlara yardım ederek, halklar arasında sağlayacağı anlayış ortamında, işbirliğini geliştirmek olmalıdır. Gençlik faaliyetleri üniversiteli öğrenci değişimleri, bilimsel çalışma ve konferanslar bu vakfın görev konuları içinde yer almalıdır(56).

Çevre sorunlarıyla ilgili olarak; Karadeniz'de kıyısı bulunan şehirler arasında ekolojik, bilimsel, kültürel ve ticari bağlar kurmak amacıyla oluşturulan Karadeniz Şehirleri Birliği'nin yanında bir Karadeniz Çevre Vakfı'nda kurulabilir. Üniversite, Enstitü ve Uluslararası Araştırma Kuruluşları ve Vakıflarının desteğiyle çalışacak böyle bir vakıf, Karadeniz Havzası'nın Dünyanın temiz bir bölgesi olması yolunda çalışmalar yapabilir.

2- TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

Türkiye KEİB'e katılan Azerbeycan dışında kalan dört Türk Cumhuriyeti'nin ECO (İktisadi İşbirliği Örgütü) (Eski RCD'nin yeniden yapılanmış biçimi) kapsamına alınmasına aracılık etmiştir. Bu dört Cumhuriyet Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistandır. Kazakistan'ın nüfusunun % 40'ının Rus kökenli olması, hem de doğal kaynaklarının zenginliği bakımından hem de

(56) Tindemans, s.43.

SSCB'den kalma nükleer tesislere sahip olması bakımından çok özel bir konuma sahiptir. Türkmenistan'ın dışındaki diğer üçü ise aralarında bir gümrük birliği oluşturmuş ve dış dünyaya karşı ortak davranma kararı almış durumdadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle ilişkiler, bir siyasal, bir de ekonomik boyut içermektedir. Siyasal boyutu ekonomik içerikten kaynaklanmaktadır. Bunların sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, başta petrol ve doğalgaz olmak zerre bu bölgeye ABD'nin ilgisini çekmektedir.

Bölgenin Türkiye açısından ekonomik öneminin birden fazla boyutu vardır. Bölgedeki petrol ve doğalgazın boru hattıyla Türkiye üzerinden taşınması durumunda Türkiye'nin boru hattı geçişinden kira alması yanında, petrolün ABD'ne ulaştırılmasında kilit mevkideki bir ülke olması sözkonusudur. Tabi, ayrıca boru hattının yapımı müteahhitleri için yeni bir olanak demektir.

Ayrıca eğitim düzleminde işbirliği yapılmaktadır. Avrasya niversiteler Birliği'nin kurulması, ğretim yesi mübadele programının yürütülmesi Bilimler Akademileri arasında bilgisayar ağının kurulması, öğrencilere eğitim programları, bu alanda rnekler. Bu girişimler kültür alanındakiyle tamamlanmaktadır. Bu cumhuriyetlerin Latin alfabesini benimsemeleri, ortak bir yazı dilinin geliştirilerek kültür ürünleri alışverişinin olanaklı kalınması, Türkiye'nin TÜRK SAT projesiyle karşılıklı TV yayınlarının alınabilmesi, Türk Haber Ajansları Birliği yoluyla ABD'nin habercilik tekelinin dışına çıkılabilmesi bunun örneklerindedir.

SONUÇ

Dünya ekonomisi temelde, yatırım, ticaret, para ve bilgi akışının oluşturduğu bir bütünden meydana gelir. 1970'lerden itibaren sanayileşmiş ülkelerin devletin ekonomideki rolünü azaltmayan ve dışa açık politikalar geliştirmeye başladıkları görülüyor. 1980'lerin ortasında Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde meydana gelen siyasi ve ekonomik çözümler bu süreci hızlandırmıştır. Bu gelişmelerin çerçevesinde düşüncenin, politikaların ve dünya çehresinin değişmesi gündeme gelmiştir. Siyasi nedenlerle oluşmuş kamplardaki ilgi alanları ekonomik yönlere kaymış ve ülkeler arasında ticaret blokları kurulmaya başlanmıştır. Dünya, ekonomik küreselleşme sürecinin alt yapılarını hızla oluştururken ülkeler daha çok ticaret ve daha çok serbest pazar ekonomisi ilkelerini hayata geçirme uğraşı vermektedirler.

Ülkeler arasında ekonomik temelde, rekabet gücüne sahip oldukları alanları çoğaltmak ve dünya piyasalarındaki paylarını arttırmak arzusu vardır. Bu sebeple özellikle gelişmiş ülkeler, sahip oldukları rekabet gücünden doğal avantajları değerlendirmek için, uluslararası ticaretin yaygınlaştırılması ve ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılması hususları ile yetinmemekte, iç piyasalarını büyütmek ve başka ülkelere karşı nispi avantajlar yaşamaları imkânı kalmadığı gibi, kendi kendilerine yeterlilik iddialarında olan devletlerin ekonomik çöküşleri ortadadır.

Gelecek yıllarda küreselleşme meydana gelen ekonomik, sosyal, politik, teknolojik, ekolojik ve askeri gelişmelerin ışığı altında çok önemli bir kavram olma durumunu devam ettirecektir.

Türkiye'nin küreselleşme süreci içine dahil olma çabası özellikle 1980 sonrasında başlamıştır. Bölgesel işbirliklerinin küreselleşme için bir hazırlık safhası olduğu görüşünden hareketle Türkiye AT'ye üye olma kararlılığını devam ettirmiş ve gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerle serbest ticaret alanı oluşturmak üzere Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin temelini atmıştır. Bu bölgesel işbirliğini kurmakla, Türkiye, jeo-stratejik değerinin daha da arttığını belgeleyerek bir bölgesel güç olma yolunda olduğunu göstermiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar

Alpar,Cem ve Ogun,Tuba. Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar. 2.b. İstanbul: Türkiye Ekonomi Kurumu. No.3, 1985.

Clarke, Christopher and Brennan Kieron. Global Mobility: The Concept.

Longe Range Planning. Volume 25. No.1, February 1992 Daft, Richard L. Management. The Dryden Press Int. 2nd ed., 1991.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti. Ortadoğuda Ekonomik İşbirliği. İstanbul: MET/ER Matbaası, 1976.

Esin,Arif. Dünya'da Globalizasyon ve AT'nun Sanayi Politikası: Türkiye'ye Etkiler. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 1992.

Karluk, S.Rıdvan. Uluslararası Ekonomi. 3.b. İstanbul 1991.

Kazgan,Gülten. Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri. 2.b. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.

Kozlu,Cem. Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri. 3.b. Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 1995.

Manisalı,Erol. Uluslararası Ekonomi, Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi. No.299, 1971.

Savaş,Vural. Entegrasyon Teorileri. İstanbul: İKV. No.4, 1976.

Tindemans,Leo. Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindemans Raporu. Çev. Oktay Kozluca. İstanbul: İKV. No.2, 1976.

Ülken Yüksel. 20.yy.'da Dünya Ekonomisi: Günümüzün İktisadi Sorunları ve Başlıca Tahlil Aletleri. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.

Yılmaz, Tomris. Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon. İstanbul: M.Ü. İktisadi ve İdari İlimler fakültesi, 1985.

Sürelî Yayınlar

"Albania-Eastern Europe", World Outlook 1992. London: EIV, 1992.

Arsin,Ali. "Değişen Doğu Batı İlişkileri: Bir Türk Görüşü", Nato Dergisi. Sayı-4, 1990.

"AT", Görüş, İstanbul: TÜSİAD, Cilt 17, Sayı 2, Şubat 1989, s.7-9.

Coşkun, Ali. "Türkiye ve Gümrük Birliği", Sanayi Odası Dergisi. Sayı 356, Kasım 1995.

Diwan, İshac. "Küreselleşen Dünyada Ücretler ve Eşitsizlik", Görüş Dergisi. Sayı 23, Kasım-Aralık 1995.

Eralp, Atilla. "Değişen Uluslararası Sistem, Globalleşme ve Parçalanma Eğilimleri", İktisat Dergisi. Sayı 322-323, Ocak-Şubat 1992.

Kazgan, Gülten. "Globalleşme ve Bölgeselleşme Kısacasında Türkiye", İktisat Dergisi. Sayı 322-323, Ocak-Şubat 1992.

Kohen, Sami. "Avrupa'da Entegrasyon ve Milliyetçiliğin Boyutları", İktisat Dergisi. Sayı 322-323, Ocak-Şubat 1992.

Lake, Michael. "Tarihsel Bir Karar: Gümrük Birliği", Güncel Avrupa Dergisi. Sayı 1, Ocak 1996.

Manisalı, Erol. "Dünya Bütünleşiyor mu, Parçalanıyor mu?", İktisat Dergisi. Sayı 322-323, Ocak-Şubat 1992.

Yamak, Oygur. "Küreselleşme ve Yeni Üretim Stratejisi", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi. Sayı 22, Ekim 1995.